

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis pre jazykovú
kultúru a terminológiu*

*Orgán Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV, v. v. i.,
a Jazykového odboru
Matice slovenskej*

*Časopis vychádza s finančnou
podporou Otvorenej akadémie*

otvorená
akadémia

HLAVNÁ REDAKTORKA
Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA
Adriana Ferenčíková, Robert
Hammel, Renáta Hlavatá, Ingrid
Hrubaničová, Martin Chochol,
Bronislava Chocholová, Ján Ka-
čala, Natália Kolenčíková, Ľubor
Králik, Jana Levická, Sibyla Mis-
lovičová, Lucia Molnár Satinská,
Slavomír Ondrejovič (čestný
člen), Judita Páleníková, Iveta
Vančová, Pavol Žigo

REDAKCIA
811 01 Bratislava, Panská 26

OBSAH KULTÚRA SLOVA – ROČNÍK 58 – 2024 – ČÍSLO 2

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

BEY, Illy: Porovnanie výkladov teole-
xikálnych hesiel v Stručnom katolic-
kom teologickom slovníku a v Slovní-
ku súčasného slovenského jazyka 65

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

HRABOVSKÝ, Michal – KLIMENT,
Ján – VANČOVÁ, Iveta: Druhovú
mená cudzokrajných cievnatých ras-
tlín. 5. Druhy začínajúce sa písmena-
mi O – R 81

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

*Ľeropt'e s toho klebeti, čo som vám po-
vedala!* S. Ondrejčíková..... 96

ROZLIČNOSTI

*Paleo diéta, keto diéta alebo paleodié-
ta, ketodiéta?* J. Páleníková..... 105

SPRÁVY A POSUDKY

Cenná kniha o výnimočnej vedeckej
osobnosti. F. Ruščák 109
Vladimír Benko, programátor a jazy-
kovedec, oslavuje ďalšie jubileum.
N. Kolenčíková..... 115

SPYTOVALI STE SA

Odbočovať' či odbáčať? S. Duchková. 120

Z WEBOVEJ PORADNE

<i>Konská sila</i>	122
<i>Pri postel'?</i>	122
Pravopis názvu pečiva.....	122
<i>Obklatňa</i>	123
Predložka <i>k</i> pri vyjadrení časovej hranice	123
Skloňovanie mena <i>Táles</i>	123
Zdrobnenina od slova <i>kakao</i>	124
Skloňovanie slova <i>kakao</i>	124
<i>O kakae?</i>	124
Názvy ulíc	124
<i>Kanoniska</i> a <i>kanonistka</i>	125
<i>Trendi</i> alebo <i>trendy?</i>	125
<i>Kakabus</i>	126
Priezvisko <i>Bukowski</i>	126
Skloňovanie geografického názvu	126
PRIPOMÍNAME SI	127

KULTÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Organ Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., a Jazykového odboru Matice slovenskej. Ročník 58, 2024, č. 2 (3. 5. 2024). Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i., Panská 26, 811 01 Bratislava. IČO 00167 088. Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Časopis vychádza s finančnou podporou Otvorenej akadémie. Hlavná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Výkonná redaktorka Mgr. Iveta Vančová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 12 €, jednotlivé čísla 2 €. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/3812826. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202 Distributed by Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovakia.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, v. v. i., Bratislava
© Matica slovenská, Martin
Vytlačila tlačiareň Fork, s. r. o., 2024

Cena 2 €

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Porovnanie výkladov teolexikálnych hesiel v Stručnom katolíckom teologickom slovníku a v Slovníku súčasného slovenského jazyka

ILLYA BEY

Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, v. v. i.

Abstract: Despite the small number of examples examined, at least three factors characterizing the specificity of the reflection of theolexical entries in the SKTS against the background of the SSSJ are evident: 1) the SKTS is “oversaturated” with general information in entries that are only a pretext for the inclusion of this information in the dictionary; 2) despite the fact that it is a terminological dictionary, it lacks some theorems that are in the SSSJ; 3) in SKTS we have also encountered the phenomenon that set expressions with derivatives of the base word are listed, but the base word itself is absent in the dictionary.

Key words: comparison of dictionaries, theolexis, terminological dictionary, determinologized term

V článku sa budeme venovať rozdielnosti vo výbere a výklade teologickej terminológie v špecializovanom teologickom slovníku a vo všeobecnom výkladovom slovníku.

V úvode sa pokúsime vysvetliť termíny, ktoré sa v slovenskej odbornej literatúre vyskytujú len zriedka, a preto nemusia byť známe širokej verejnosti, aj keď sú etymologicky priezračné: *teolexika* je dubleta pojmu *náboženská lexika*; *teolexéma* je lexéma náboženského jazyka. *Náboženský jazyk* je jedným z variantov všeobecného jazyka, ktorý nerozlišujeme na základe formy, ale na základe funkcie, ktorú tento variant plní v spoločenskom živote. Týka sa náboženského života, t. j. života sústredeného okolo problémov kontaktu s nadprirodzeným svetom¹. *Teolexika* je predmetom záujmu relatívne novej vednej disciplíny, ktorá vznikla v 80. rokoch minulého storočia a dostala názov *teolingvistika*. Rozvíjala sa natoľko intenzívne, že v r. 2008 už bola na Ukrajine vydaná dokonca *Čítanka teolingvistiky*², do ktorej prispeli väčšinou bádatelia z Poľska, Ukrajiny, Ruska a zo Srbska.

Pri výbere špeciálnej slovnej zásoby do heslára výkladového slovníka sa zahŕňa len tá časť odbornej terminológie, ktorá je súčasťou samostatného terminologického systému a zároveň je súčasťou systému všeobecného spisovného jazyka. Je preto opodstatnené predpokladať, že takéto lexémy by mali vo výkladových slovníkoch dostať výklad odlišný od ich vymedzenia v terminologických slovníkoch rozličných odborov. Takéto rozdiely sú spôsobené objektívnymi príčinami. Rozdiel medzi terminologickými slovníkmi a výkladovými slovníkmi pri definovaní termínov vzniká v dôsledku požiadavky, aby sa termíny definovali v rámci systému. Výkladové slovníky zahŕňajú spravidla len fragmenty terminologických systémov, lebo pre výkladové slovníky je terminológia istého odboru iba jednou z mnohých, kým pre terminologické slovníky je jediným predmetom opisu. Na rozdiel od terminologických slovníkov sú pre výkladové slovníky príznačné prvky slovníkovej aproximácie, t. j. systému postupov zameraných na spracovanie vedeckých definícií termínov s cieľom uľahčiť ich pochopenie neodbornému čitateľovi. Spracovanie a výklad termínov vo výkladovom slovníku zároveň odráža stupeň pochopenia daného termínu laikmi, najmä ak ide o tzv. determinologizovaný termín: „Ak je miera použitia slova za hranicami odboru vysoká a slovo funguje aj v determinologizovanom význame, považuje sa

¹ BAJEROWA, I.: Swoistość języka religijnego i niektóre problemy jego skuteczności. In: *Lódzkie Studia Teologiczne*, 1994, č. 3, s. 11.

² Хрестоматія теолінгвістики. Хрестоматія теолінгвістики. Ред.-сост. Ч. Лапич, А. К. Гадомский. – Симферополь: Универсум 2008. 352 с.

za súčasť bežnej slovnej zásoby.⁴³ Na druhej strane terminologický slovník, ktorý definuje špeciálnu lexému, neodráža jej miesto v systéme jazyka ako celku, ale v terminológii konkrétneho odboru (polysémické termíny môžu byť v rôznych odborných slovníkoch definované rôzne).

Lexikografia náboženskej terminológie nemá na Slovensku dlhú tradíciu, autori *Stručného katolíckeho teologického slovníka* (ďalej SKTS) uvádzajú tieto vydania (v chronologickom poradí):

- 1) *Malý teologický lexikon* (1977, 1989);
- 2) *Kresťanská terminológia. Malý náučný a pravopisný slovník kresťanských termínov* (1996);
- 3) *Príručný lexikón biblických vied* (1998);
- 4) *Lexikón kňazských osobností* (2000);
- 5) *Príručný slovník kresťanstva* (2003).

Po SKTS vznikli aj ďalšie slovníky. Za osobitý typ glosára možno považovať návod na *Písanie veľkých písmen v náboženskej terminológii*⁴⁴, ktorý je záväzný pre všetkých pracovníkov Združenia katolíckych vydavateľov Slovenska pri práci s textom náboženského charakteru.

1. Spôsob získavania materiálu

Po vymedzení heslára spoločného pre SKTS aj *Slovník súčasného slovenského jazyka* (ďalej SSSJ) sme v hraniciach písmena C vykonali porovnávaciu analýzu kvalitatívneho a kvantitatívneho charakteru. Písmeno C v SKTS obsahuje spolu 126 hesiel, v ktorých možno vyčleniť tieto skupiny:

Jednoslovné a viacslovné domáce aj adaptované latinské alebo grécke apelatíva, napr. *cézaropapizmus*, *cirkevná oblasť*, *civilná morálka*, *cudzoľožstvo* a iné.

Vlastné mená osobností⁵: *Caban Ondrej*, *Cajetanus Thomas de Vio*, *Cajus sv. pápež*, *Calderon Pedro de la Barca*, *Campanella Tomáš*, *Campion Edmund sv.*, *Canisius Peter sv.*, *Canus*, *Cano Melcior*, *Caraffa Antonio*, *Castelnau Pierre*, *Cedera*, *Cerularius Michal*, *Cyprián z Kartága*, *Cyril Alexandrijský*, *Cyril Jeruzalemský*.

³ JAROŠOVÁ, A. – BUZÁSSYOVÁ, K. – BOSÁK, J.: Východiská a zásady spracovania slovníka. In: *Slovník súčasného slovenského jazyka*. A – G. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2006, s. 43.

⁴ <https://www.kbs.sk/pdf/KBS/KBSNabTerminologia.pdf>.

⁵ Aj keď slovník obsahuje heslo *Cyril a Method*, týka sa časopisu, nie slovanských apoštolov.

Zemepisné názvy: *Camaldoli, Canossa, Carihrad, Castel Gandolfo, Clermont, Chuny.*

Názvy jedinečných objektov a javov (okrem latinských): *Calatravský rytiersky rád, Calderónovo rozjímanie, Cividalský evanjeliár, chunýjské hnutie.*

Latinské skratky: *C. J. P.⁶, C. L., C. L. C., C. M., C. P. E. N., cen. eccl.*

Neadaptované latinské alebo grécke apelatíva: *cardiognosis⁷, caritas, coenobitum⁸, conclusio, confiteor, conopeum, Credo, cubricula, culpa.*

Latinské ustálené slovné spojenia: *Caeremoniale episcoporum* (názov knihy), *capitulum de sequenti, cappa choralis, cappa magna, Caput et Mater* (názov baziliky), *Casti connubii* (názov encykliky), *Cathechismus Romanus* (názov knihy), *Catena Patrum* (názov kníh), *Catholicam Christi Ecclesiam* (názov apoštolského listu), *causae maiores, causae spirituales, circulus vitiosus, Claves Sancti Petri, communicatio idiomatum, communicatio in sacris, Communio et progressio* (pastorálna inštrukcia), *Confessio Augustana* (vyznanie viery), *Confessio Helvetica prior* (vyznanie viery), *Confessio Tetrapolitana* (vyznanie viery), *Congregatio de auxiliis* (názov komisie), *Consumatum est, corona martyrum, Corpus Domini, Corpus iuris canonici* (súbor právnych predpisov), *creatio continua, creatio ex nihilo, Credo quia absurdum, Crescens matrimoniorum* (názov dekrétu), *Cruci Fixus, crux gemmata, Cuius regio, eius religio, Cum Deo, Cum Spiritu Sancto.*

SKTS neobsahuje celú náboženskú slovnú zásobu, chýbajú tu napr. *celebrovať, cerkovník⁹*, ktoré sa nájdu v SSSJ. Azda stojí za zmienku, že SSSJ v skúmanom fragmente obsahuje slová, ktoré nespracoval ako teolexémy, hoci niektoré z významov takúto možnosť ponúkajú a mohli by predstavovať informačný prínos aj pre SSSJ¹⁰.

2. Triedenie spoločných teolexém

Analýza prebiehala na troch úrovniach. Na prvej úrovni sa porovnávalo, ktoré heslá vo vybranom písme sa vyskytujú v obidvoch slovníkoch.

⁶ Je tu však aj heslo *Corpis iuris (sic!) canonici*.

⁷ Má poznámku „lat.“, ale je to grécke *καρδιονῶσις*.

⁸ Je tu však aj heslo *cenobita*.

⁹ Pritom je tu však *kostolník*.

¹⁰ V prvom zväzku SSSJ sa na rozdiel od ostatných častí pracovalo len s kartotékou a malým interným textovým korpusom. V spracovaní hesiel sa prejavil nedostatok rôznorodosti materiálových zdrojov.

Výsledkom bol zoznam 21 lexém (*cela, celebrant, celibát, celistvosť, censor, cenúra, ceremónia, ceremoniál, cibórium, cieľ, cieľavedomosť, cintorín, Cirkev, cisterciáni/cistercián, city/cit, civilizácia, ctížiadosť, cudzinec, cudzoložstvo, cynizmus, cyrilika*)¹¹, z ktorých sedem sa vo väčšine kontextov dá považovať za teolexémy veľmi ťažko (*cieľ, cieľavedomosť, city/cit, civilizácia, cudzinec, cynizmus, cyrilika*). Zvyšných 14 lexém predstavuje zhruba 11 % všetkých hesiel písmena C v SKTS.

Na druhej úrovni sa porovnávali heslá vyskytujúce sa v oboch slovníkoch z hľadiska obsahovo-formálnej totožnosti a rozdielnosti: osem hesiel malo v oboch slovníkoch takmer rovnaký obsah, ale v odlišnom jazykovom stvárnení; 13 hesiel sa výrazne odlišuje z obsahovej stránky.

Na tretej úrovni sa spoločné heslá analyzovali z hľadiska typu sémantických rozdielov v heslových lexémach (charakteristika sa vždy týka SKTS v porovnaní so SSSJ; číslica označuje počet výskytov javu): väčšia presnosť (1: *celibát*)¹², vyšší počet významov (1: *cela*), nižší počet významov (5: *censor, cenúra, ceremónia, cibórium, cintorín*), odlišnosť v definícii v dôsledku inej názorovej pozície (1: *cudzoložstvo*), vnútorná protirečivosť výkladu (1: *cyrilika*), vágnosť definícií alebo ich úplná absencia (4: *celistosť, cieľavedomosť, civilizácia, cynizmus*).

Preskúmaním slovníkových hesiel opisujúcich odborné pojmy sa ukázalo, že typy rozdielov v spracovaní možno zaradiť do skupín:

- 1) sémantická nezhoda (ide tu o prípady, keď SKTS uvádza irelevantný text, teda chýba akýkoľvek základ na porovnanie);
- 2) postojová a konceptuálna odlišnosť;
- 3) sémantická (terminologická) adekvátnosť.

Už vzhľadom na výskyt hesiel prvej skupiny, pri ktorých vysvetlenia významov v SKTS boli buď vágne, neadekvátne, alebo celkom chýbali, možno predpokladať, že SKTS nepredstavuje vo svojej súčasnej podobe výstižný výklad istej časti teolexiky. Ide v podstate o heslá, ktorých zaradenie do heslára slúži ako možnosť uvedenia rozsiahleho výkladu (*civilizácia, cynizmus*).

Analýza umožnila zistiť, že systémové príčiny istých konceptuálnych odlišností v explikácii náboženských pojmov druhej skupiny súvisia s roz-

¹¹ Heslá sú uvedené podľa SKTS. Ak sa v SSSJ tvar hesla odlišuje, je za lomkou.

¹² SKTS poskytuje širšiu definíciu, ktorá je zároveň presnejšia, lebo *celibát* je príznačný nielen pre rímskokatolícku cirkev.

dielmi v chápaní významu vo všeobecnom a v odbornom jazyku, ale aj so svetonázorovými odlišnosťami, ktoré sú súčasťou obsahu jazykového materiálu spracúvaného autormi SSSJ na jednej strane, a pozíciou autorov SKTS na druhej strane. To sa týka najmä konceptov opisujúcich nemateriálnu zložku náboženstva, kým väčšina termínov opisujúcich predmety alebo obrady je definovaná dosť presne a výstižne.

V dvojiciach hesiel uvedených na konci článku sa ukazujú možné rozdiely vo význame všeobecnej a odbornej lexiky. Napríklad v náboženskej lexike sa *cudzoložstvo* spája s hriechom, rodový príznak významu je spojený s mravnou kategóriou a v bežne používanej slovenčine ide len o konštatáciu podstaty veci.

Tretiu skupinu teolexém spoločných pre obidva slovníky tvoria termíny, ktorých lexikografické definície zodpovedajú ich obsahu aj v náboženskom zmysle. Do tejto kategórie patria heslá vysvetlené takým spôsobom, že z hľadiska vierouky ich je možné považovať za adekvátny výklad daného termínu. Medzi príklady definícií odrážajúcich všeobecnú pragmatiku konkrétnych pojmov fungujúcich v náboženskom diskurze patria vysvetlenia hesiel *celebrant* a *ceremoniál*. Vysvetlenia týchto pojmov sa vyznačujú sémantickou relevantnosťou aj vo vzťahu k špecifickej a špecifikovanej pragmatike náboženského diskurzu.

Napriek rozdielom v tom, ako sú sformulované definície uvedených pojmov v oboch slovníkoch, ide o ten istý obsah.

3. Nedostatky SKTS

Úvod SKTS neosvetľuje princípy tvorby heslára či mikroštruktúry hesiel. Z obsahu jednotlivých hesiel nie je jasné, čo chceli vytvoriť jeho autori – terminologický alebo encyklopedický slovník –, a táto nejasnosť poznamenala celé dielo, ktorého nedostatky by sme rozdelili do dvoch skupín na úrovni jeho makroštruktúry a mikroštruktúry¹³.

¹³ Keď hovoríme o makroštruktúre slovníka, máme na mysli jeho heslára a spôsob jeho usporiadania, pri mikroštruktúre je to konštrukcia heslových statí. Podrobnejšie porov. JANOČKOVÁ, N.: Poznámky k makrokompozícii výkladového slovníka. In: Registre jazyka a jazykovedy (I). Na počesť Danieli Slančovej. Eds. J. Kesselová – M. Imrichová – M. Ološtiak. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove 2014, s. 199 – 206.

Makroštruktúra

Autori slovníka často prekračujú hranice určené titulom tejto knihy, preto nájdeme v heslári aj mená perzských božstiev *Ahriman* a *Ahura Mazda*. Sú tu aj tematicky súvisiace heslá *antikoncepcia*, *cudzoložstvo*, *gravidita*, *petting*, *plodenie*, *počatie*, *polohy*, *pornografia*, ale chýba napr. *orgasmus*.

Ďalej sa tu nachádzajú aj heslá, ktoré sa netýkajú tematických okruhov zmiených v úvode, ako napr. *seminárna práca*, *kodón* (trojica nukleotidov v reťazci DNK al. RNK).

Často sa ako samostatné heslo uvádza určité spojenie podstatného mena s prídavným menom, pričom dané podstatné meno je v heslári použité aj vo funkcii jednoslovného hesla: *častá spoveď* (183) a *spoveď* (864), *spolupôsobiacia milosť* (863) a *milosť* (591), *správne svedomie* (865) a *svedomie* (889). Tieto slovné spojenia však nie sú terminologizované, aspoň to nevyplýva z ich definícií.

V SKTS sú predstavené rôzne slovné druhy, z ktorých najpočetnejšiu skupinu tvoria neprekvapivo podstatné mená. Niektoré podstatné mená sa vyskytujú len ako časti zloženého termínu, ale nie ako samostatné heslá, napr. „bozk“: *bozk pokoja*, *bozk rozlúčky*, *bozk sv. križa*, *bozk liturgický*. Na druhom mieste je omnoho menšia skupina termínov – prídavných mien (napr. *prenatálny*, *príhodný*, *obutý*¹⁴). Podobne ako pri podstatných menách sa tu mnohé konceptuálne dôležité prídavné mená nachádzajú len ako prívlastky podstatných mien bez toho, aby tvorili aj samostatné heslá, napr. „náboženský“ sa používa v 6 heslách, „cirkevný“ – v 15, „svätý“ – v 12, „boží“ – v 32. Iba jedno heslo – *verit* – zastupuje slovesá.

Zmieniť možno sporné heslá, napr. heslo *počiatky úcty Bolestnej Panny Márie*¹⁵ je zároveň súčasťou hesla *Bolestná Matka*. Nie je jasné ani nahradenie datívnej väzby *úcta ku komu* bezpredložkovou genitívnou väzbou.

Opakujúce sa heslá: *Sväté Neviniatka* (879, 882), *sväté oleje* (879, 883), *svätená voda* (880, 884), *svätosť* (886, 886), *svätý týždeň* (879, 888), *Credo* (179) i *Krédo* (488).

¹⁴ Pritom tu chýba heslo *bosý*, ktoré vystupuje aj ako súčasť názvov niektorých katolíckych rádov.

¹⁵ Z terminografického hľadiska nemožno danú heslovú jednotku považovať za termín. Skôr naznačuje sklon autorov vytvoriť encyklopedické heslo.

Mikroštruktúra

Napriek tomu, že v úvode je podkapitola venovaná grafickej stránke a rozsahu heslovej state, ktorou sa určuje, ako má byť heslová stať usporiadaná, jej požiadavky sa uplatňujú len zriedka. Napríklad za heslovým slovom by mal nasledovať jeho výklad, ten však nenájdeme pri heslách *duchovný život, dýchanie ducha, krstná voda, kult tela, ľudová nábožnosť* a iných.

Úvod predpisuje používanie kvalifikátorov, dokonca uvádza príklad použitia „ornát *liturg.*“, no ani pri hesle *ornát* žiadny kvalifikátor nenájdeme. Kvalifikátory sa v slovníku vyskytujú veľmi zriedka, nie sú graficky odlišné a môžu sa vnímať aj ako skratky v texte, napr. pri hesle *irmologion*.

Pri hesle *ospravodlivenie* sa mylne uvádza aj starší termín „ospravedlnenie“ (lebo správny je opak), ktorý nájdeme na tej istej strane ako samostatné heslo. Ide tu skôr o nesprávne použitie kvalifikátora, ktoré však nevysvetľuje rozdiely v definíciách *ospravodlivenie* a *ospravedlnenie*.

Žiaľ, slovník sa nevyhol ani pravopisným chybám: napr. heslové slovo *accedia* sa vyskytuje aj v hesle *Poludnajúši* (sic!) *démon*, ale tam už v podobe „*accedia*“; namiesto podoby *chlysti* je uvedené *klysti*.

Slabinou slovníka je gréčtina. Aj keď v 21. storočí textové programy podporujú prepis starogréckeho jazyka so všetkými možnými diakritickými znamienkami, autori sa rozhodli, že aj gréčtinu, aj hebrejčinu budú prepisovať latinkou. Problém však spočíva v tom, že to nerobia jednotne, a to dokonca tak, že jedno a to isté slovo v dvoch susediacich heslách sa prepisuje rôzne.

Sú tu aj pravopisné chyby, napr. v hesle *katabáza* je grécke slovo *κατάβασις* prepísané ako dve slová: *katá basis*, aj chyby v preklade alebo informáciách o pôvode slov, napr. k heslu *katizma* sa uvádza sloveso *kathizein* napriek tomu, že existuje podstatné meno *κάθισμα*. Hneď vedľa je slovo so spoločným koreňom *kathismalión*, v ktorom *θ* už sa prepisuje ako *th*. V hesle *kerygma* sa uvádza, že pochádza „z *keryks* hlásať“, avšak *κήρυξ* je podstatné meno; v hesle *kenóza* pri gréckom „*kenosis*“ (*κένωσις*) sa uvádza nie celkom primeraný ekvivalent „zrieknutie sa“, hoci podľa *Grécko-slovenského slovníka* je to „vyprázdňovanie, vyprázdnenie“. Ekvivalent navrhnutý autorami SKTS sa však môže použiť v určitom veľmi úzkom kontexte, v ktorom nadobudne význam, ktorý je synonymický so základným významom slova *kenóza*.

Záver

Rozdiely v počte uvádzaných teolexém aj v rozsahu hesiel uvádzajúcich teologický význam vo všeobecných výkladových slovníkoch a v terminologických slovníkoch sú celkom očakávané. Vo výkladovom slovníku je v heslovej stati popri teologickom význame prítomný aj rad ostatných, ne-terminologických významov. V teologickom slovníku len terminologický.

Napriek malému počtu skúmaných príkladov sú zrejmé minimálne tri faktory charakterizujúce špecifickosť odrazu teolexiky v SKTS na pozadí SSSJ:

1) SKTS je „preplnený“ všeobecnými informáciami v heslách, ktoré sú len zámkou na zaradenie týchto informácií do slovníka (*civilizácia, cynizmus*);

2) napriek tomu, že ide o terminologický slovník, chýbajú v ňom niektoré teolexémy, ktoré sú v SSSJ, napr. *celebrovať* a *cerkovník*;

3) v SKTS sme sa stretli aj s javom, že sú v ňom uvedené ustálené spojenia s derivátmi základového slova, napr. *pohreb – cirkevný pohreb, pohrebne obrady*, ale samo slovo *pohreb* v slovníku chýba.

SKTS je zatiaľ najväčší teologický slovenský slovník svojho druhu, ktorý sa opiera o menšie alebo čiastkové lexikografické práce, a vytvorili ho poprední odborníci. Nevyhol sa však týmto niektorým nedostatkom: nepresnosť mnohých definícií (príliš široký alebo úzky rozsah) a dokonca ich nesprávnosť, prítomnosť hesiel, ktoré sa opakujú v celom rozsahu alebo čiastočne, niekoľko chybných alebo sporných ekvivalentov v gréčtine a latinčine. Občas má čitateľ dojem, že drží v rukách latinsko-slovenský slovník, ba dokonca slovník latinských skratiek.

Z perspektívy SSSJ vo vzťahu k teolexike stojí za zváženie, či by si niektoré analyzované heslá, napr. *celistvosť, cela, cudzoložstvo*, nevyžadovali rozšírené spracovanie (dodanie špecializovaného významu) s ohľadom na skutočnosť, že sa popri bežnom používaní vyskytujú aj v dokladoch z cirkevného prostredia. V podobných prípadoch treba hodnotiť, či sémantika takto používaných slov nie je príliš úzko špecializovaná a či ju pozná výraznejší okruh používateľov slovenčiny.

Ukážky hesiel

SKTS ¹⁶	SSSJ ¹⁷
<p>cela (lat. <i>cella</i>, malá izba, chalúpka) (1) malá miestnosť v kláštore, (2) osobitná izba mnícha al. mnišky, (3) chalúpka kartuziána al. chatka pustovníka, je v nej obyčajne posteľ, stôl, stolička, knihy a ostatné veci potrebné na slušné bývanie, (4) názov vzdialenejšieho monastického domu, kt. patrí k veľkému kláštornému opátstvu.</p>	<p>cela 1. malá, obyč. tmavá obytná miestnosť so skromným zariadením; 2. archit. hlavná kultová miestnosť v antickom chráme, v ktorej boli umiestnené sochy bohov</p>
<p>celebrant predsedajúci liturg. zhromaždeniu... V našich časoch je c. najčastejšie kňaz, kt. celebruje sv. omšu, liturg. slávenie a procesiu, tiež diakon a akolyta.</p>	<p>celebrant <lat.> cirk. biskup al. kňaz (niekedy aj diakon), ktorý predsedá liturgickému zhromaždeniu (pri slávení svätej omše, pri vysluhovaní sviatostí, pri modlitbe liturgie hodín a pod.)</p>
<p>celibát (lat. <i>caelibatus</i> bezženstvo; <i>caelebs</i> neženatý) rezignácia z manželstva z náb. dôvodov... V rím. cirkvi sa c. požaduje aj od kandidátov kňazstva a biskupskej hodnosti...</p>	<p>celibát <lat.> povinné zrieknutie sa manželstva rímskokatolíckych duchovných na základe cirkevného sľubu, bezženstvo</p>
<p>celistvosť (lat. <i>integritas</i>) v spojení celistvosť viery a mravov to, čo je obsahom pravej viery a mravov, garantovaných magistériom Cirkvi.</p>	<p>celistvosť 1. vlastnosť toho, čo tvorí jeden nerozdelaný celok; syn. celosť, kompaktnosť; 2. zameranie na celok; komplexné nazeranie na vec, jav, situáciu; syn. ucelenosť, úplnosť, kompletnosť</p>

¹⁶ Heslá boli značne skrátené.

¹⁷ V uvedených heslách bola odstránená exemplifikácia.

<p>cenzor (lat. <i>ensor</i> hodnotiteľ, posudzovateľ, kritik) kňaz, kt. podľa cirk. zákona určuje diecézny biskup, aby preskúmal ešte pred publikovaním spisy al. iné komunikačné médiá, kt. podliehajú cirk. dozoru. C. musí v každom prípade podať svoj posudok písomne. Ak je posudok priaznivý, musí byť uvedený na vydanom diele výrazom <i>nihil obstat</i>¹⁸, čo znamená <i>nič nebráni</i> (vydaniu), spolu s menom c. Biskupova poznámka <i>imprimatur</i>¹⁹ znamená, že bola vykonaná predchádzajúca cenzúra...</p>	<p>cenzor <lat.> 1. úradník vykonávajúci cenzúru, úradné skúmanie obsahu písomností; 2. hist. (v starovekom Ríme) jeden z dvoch najvyšších hospodárskych a finančných úradníkov vykonávajúci sčítanie ľudu, odhad majetku občanov a majúci na starosti verejné stavby a dozor nad mravmi občanov; 3. ekon. člen správnej rady zúčastňujúci sa na prácach, ale bez rozhodovacieho hlasu; 4. hovor. prísny, veľmi kritický posudzovateľ</p>
<p>cenzára duch. nápravný trest, kt. uložila cirk. vrchnosť klerikom al. laikom pre dobro ich duše a dobro cirk. spoločenstva. Typickými formami c. sú: suspenzia kňazov, interdikt (osobný, miestny al. všeob.) a exkomunikácia (porov. KKP, kán. 1331 – 1335). Ak ide o publikačnú činnosť, ide o zistenie <i>nihil obstat</i> a <i>imprimatur</i>.</p>	<p>cenzára <lat.> 1. úradné skúmanie obsahu písaných a tlačných materiálov; obmedzenie al. zákaz informácií určených na zverejnenie; 2. hist. (v starovekom Ríme) úrad cenzora; 3. hist. (v starovekom Ríme) majetkový odhad občanov vykonávaný raz za 5 rokov cenzormi; 4. cirk. nápravný cirkevný trest (exkomunikácia, suspenzia, zákaz bohoslužobných úkonov)...</p>
<p>ceremónia (lat. <i>caeremonia</i>) označenie liturg. úkonu, kt. je prejavom úcty voči Bohu pri slávení bohoslužieb, vysluhovaní sviatostí a svätenín, pričom je presne predpísané, akým spôsobom sa majú liturg. obrady vykonať.</p>	<p>ceremónia 1. spoloč. formality pri slávnostných príležitostiach; 2. ceremónie pomn. hovor. expr. okolky</p>

¹⁸ SKTS má i samostatné heslo *nihil obstat*.

¹⁹ SKTS má i samostatné heslo *imprimatur*.

<p>ceremoniál (lat. caeremoniale) zbierka ceremónií, kniha, kt. obsahuje predpisy a všetko, čo je potrebné na slávnostnú liturg. v Kat. cirkvi. C. je vlastne doplnením misála, breviára, pontifikálu i rituálu.</p>	<p>ceremoniál súbor pravidiel a formalít pri slávnostných príležitostiach v istom spoloč. prostredí</p>
<p>cibórium (<i>kiborion, ciborium</i> od slova <i>cibus</i>²⁰ pokrm) pôv. to bola okrúhla al. štvorhranná nádobka, kt. slúžila na uchovávanie Sviatosti oltárnej, keď ju veriaci odnášali domov pre svojich chorých...</p>	<p>cibórium <gr.> 1. cirk. liturgická nádoba obyč. v podobe pozlátenej kovovej čaše s vrchnákom na uschovávanie premenených hostií (v katolíckej cirkvi) al. posvätených darov chleba (v gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi); 2. archit. pevná zdobená strieška nad oltárom upevnená na štyroch podperách, medzi ktorými bývali zavesené záclony (častý útvar najmä v ranom stredoveku v Taliansku); syn. baldachýn</p>
<p>ciel' (gr. <i>telos</i>, lat. <i>finis</i>) je to, prečo nejaká vec existuje al. sa robí; to, k čomu smeruje nejaký čin al. analogicky funkcia nejakého orgánu, nejakého správania...</p>	<p>ciel' 1. miesto, kt. sa niekto usiluje dosiahnuť; 2. predmet, kt. sa má zasiahnuť, terč; 3. účel; zámer, úmysel</p>
<p>ciel'avedomosť' najnebezpečnejšie otroctvo, do kt. sa človek dostane, je skryté pod ľubivým leskom c. Neustúpiť od c. sa pokladá za otázku cti a charakteru... Sv. Ignác veľmi odporúča c. v exercíciách...</p>	<p>ciel'avedomosť' 1. schopnosť človeka dodržiavať naznačené smerovanie, ísť za vytýčeným cieľom; syn. systematickosť, ctížiadosť, ambicióznosť; 2. charakter určitého smerovania, zámeru s jasne stanoveným cieľom</p>

²⁰ Autori uvádzajú slovo *cibus*, ktoré je zrejme latinské. Toto je mylná etymológia. V skutočnosti slovo pochádza z gréčtiny, kam sa slovo *κιβώριον* dostalo, ako uvádza etymologický slovník Friska (<https://lsj.gr/wiki/%CE%BA%CE%B9%CE%B2%CF%8E%CF%81%CE%B9%CE%BF%CE%BD>), zo starej egyptčiny, v ktorej však nie je zafixované.

<p>cintorín (lat. coemeterium; gr. koimeterion spáľňa, cintorín, pohrebisko) ohradený priestor určený na pochovávanie. Starí Rimania miesto pochovávania mŕtvych označovali slovom nekropolia – mesto mŕtvych, kresťania presadzovali pomenovanie c., chceli tým zdôrazniť fakt, že smrť chápu len ako spánok, ako očakávanie definitívneho prebudenia – zmŕtvychvstania...</p>	<p>cintorín (lat. < gr.) 1. miesto vymedzené na pochovávanie mŕtvych; 2. hovor. miesto vyhradené pre pokazené a vyradené stroje, rôzne vraky a pod; 3. hovor. pocit bezútešnosti, bezperspektívna situácia</p>
<p>Cirkev (gr. <i>kyriaké</i> tá, ktorá patrí Pánovi) hierarchicky usporiadané spoločenstvo veriacich, kt. založil Ježiš Kristus. C. má pôvod v Najsv. Trojici. Boh Otec od večnosti rozhodol, že dá ľuďom účasť na svojom živote skrze svojho Syna, mocou a pôsobením Ducha Sv. Preto stanovil, že všetkých, čo uveria v Krista, zhromaždí vo sv. C. Tento Boží plán sa postupne uskutočňuje v priebehu dejín...</p>	<p>cirkev (gr.) 1. i Cirkev hierarchicky usporiadané spoločenstvo veriacich založené Ježišom Kristom; jedno z mnohých veľkých organizovaných spoločenstiev kresťanských veriacich; 2. spoločenstvo kresťanských veriacich združených na istom mieste al. okolo svojho biskupa, partikulárna miestna cirkev, diecéza, cirkevná obec</p>
<p>cisterciáni (<i>ordo cisterciensis</i>) rád vznikol úsilím niekoľkých benediktínskych mníchov o návrat k pôv. myšlienke benediktínskej rehole zrieknuť sa sveta a prijať ideál úplnej chudoby. V r. 1098 opát Róbert z Molesme založil v pustatine Cîteaux (lat. Cistercium) južne od Dijonu prvý kláštor...</p>	<p>cistercián člen mníšskej katolíckej kontemplatívnej rehole, reformovanej odnože rádu benediktínov</p>

<p>city psychosomatické stavy, kt. vyjadrujú kladný al. záporný vzťah k osobám, veciam a javom...</p>	<p>cit 1. prežívaný subjektívny vzťah k osobám, predmetom, javom a k vlastnej činnosti prejavujúci sa v určitých spôsoboch správania; syn. emócia; 2. schopnosť niečo pochopiť, niečomu porozumieť; zmysel pre niečo; 3. schopnosť tela vnímať vonkajšie dojmy zmyslami</p>
<p>civilizácia (lat. <i>civis</i> obyvateľ al. mešťan) pojem c. rozvinuli franc. filozofi 18. stor... V 19. stor. sa v Nemecku vymedzil rozdiel medzi c. a kultúrou. O c. svedčila technika a materiálne zložky a o kultúre hodnoty, ideály a morálka – duch. bohatstvo človeka.</p>	<p>civilizácia {fr. lat.} 1. súhrnný názov pre obyvateľov Zeme; syn. obyvateľstvo, populácia; 2. vyšší stupeň rozvoja a kultúry istej spoločnosti</p>
<p>ctižiadostivosť prirovnávajú duchovní autori k zlodejke, kt. ide s cestujúcim až na koniec cesty a tam ho okradne. C. človek totiž často pracuje, zachováva prikázania, chodí do kostola. Čím má väčšiu túžbu po cti, tým býva horlivejší. Nakoniec však stratí zásluhy za svoje dobré skutky, pretože ich nerobil pre Boha, ale len pre márnú chválu.</p>	<p>ctižiadostivosť veľká túžba, snaha vyniknúť, uplatniť sa; <i>syn.</i> ctižiadnosť, ambicióznosť</p>
<p>cudzinec práv. osoba, kt. sa nachádza mimo trvalého i prechodného bydliska, kt. si však ešte zachováva.</p>	<p>cudzinec 1. príslušník cudzieho štátu; <i>syn.</i> cudzozemec; 2. neznámy, cudzí človek; <i>op.</i> tu najší</p>

<p>cudzoložstvo (lat. <i>adulterium</i>) hriech spáchaný proti čistote, pri kt. jeden al. obaja sú viazaní manželstvom... C. je hrubým činom manželskej nevery a pri sviatostnom manželstve hrubým porušením Božieho príkazu lásky a čistoty ako čnosti (KKC, 2380 – 2381)...</p>	<p>cudzoložstvo mimomanželská súlož, mimomanželský sexuálny styk</p>
<p>cynizmus ak nie sme ku spovedníkovi celkom otvorení, čoskoro kolíšeme medzi krajnosťami od c. až k úzkostlivosti. Sme plní zmätku a nepokoja, v čom majú ďalšie pokušenia živnú pôdu...</p>	<p>cynizmus <gr.> 1. vyzývavé pohrdanie spoločenskými konvenciami a ľudskými morálnymi hodnotami; nedostatok citlivosti, bezcitnosť, ľahostajnosť; 2. <i>filoz.</i> učenie, ktoré odmietaním morálnych hodnôt a noriem nadväzuje na učenie antických kynikov</p>
<p>cyrilika mladšie slovan. písmo, zjednodušená hlaholika. C. vznikla koncom 9. stor. na dvore bulharského cisára Simeona. C. je úpravou gr. majuskuly²¹ a za jej pôvodcu sa pokladá niekt. zo žiakov Konštantína-Cyrila a Metoda.</p>	<p>cyrilika slovanské cirkevné písmo z 9. stor. vytvorené z veľkých gréckych písmen, používané v staroslovienčine a dnes napr. v bulharčine, macedónčine a srbčine, cyrilské písmo (podľa sv. Konštantína-Cyrila)</p>

LITERATÚRA

BAJEROWA, Irena: Swoistość języka religijnego i niektóre problemy jego skuteczności. In: *Lódzkie Studia Teologiczne*, 1994, č. 3, s. 11 – 17.

ĎURICA, Ján (ed.) a kol.: *Stručný katolícky teologický slovník*. Trnava: Dobrá kniha 2015. 522 s.

FRISK, Hjalmar: *Griechisches Etymologisches Wörterbuch*. Bd. I – III. Heidelberg 1954 – 1972.

HERIBAN, Jozef: *Príručný lexikón biblických vied*. Bratislava: Don Bosco 1998. 1366 s.

²¹ Táto definícia obsahuje vnútorný rozpor: v prvej vete sa hovorí, že cyrilika je zjednodušená hlaholika, v tretej, že je úpravou gréckej majuskuly.

JANOČKOVÁ, Nicol: Poznámky k makrokompozícii výkladového slovníka. In: Registre jazyka a jazykovedy (I). Na počesť Daniely Slančovej. Eds. J. Kesselová – M. Imrichová – M. Ološtiak. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove 2014, s. 199 – 206.

PANCZOVÁ, Helena: Grécko-slovenský slovník od Homéra po kresťanských autorov. Bratislava: Lingea 2012. 1328 s.

PAŠTEKA, Július a kol.: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Bratislava: Lúč 2000. 1 550 s. + LIV s.

Písanie veľkých písmen v náboženskej terminológii. Dostupné na <https://www.kbs.sk/pdf/KBS/KBSNabTerminologia.pdf>.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hl. red. K. Buzásysová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1 134 s.

TAKÁČOVÁ, Libuša a kol.: Kresťanská terminológia. Malý náučný a pravopisný slovník kresťanských termínov. Zvolen: Jas 1996. 80 s.

VIŠŇOVSKÝ, Mikuláš (ed.) a kol.: Malý teologický lexikon. Bratislava: CM bohoslovecká fakulta 1977. 510 s.

VNUK, František: Príručný slovník kresťanstva. Bratislava: Smaragd 2003. 375 s.

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

Druhové mená cudzokrajných cievnatých rastlín. 5. Druhy začínajúce sa písmenami O – R

MICHAL HRABOVSKÝ (*Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*) – JÁN KLIMENT (*Botanická záhrada Univerzity Komenského v Bratislave, pracovisko Blatnica*) – IVETA VANČOVÁ (*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.*)

- Obetia radula* (Baker) Baker ex B. D. Jacks. – príhľavček strúhadlovitý
- Ochanostachys amentacea* Mast. – petaling jahňadovitý
- Ochlandra travancorica* (Bedd.) Gamble – ochlandra travankúrska
- Ochrosia tenimberensis* Markgr. – ochrózia tanimbarská
- Octoknema aruwimiensis* Mildbr. – oktoknéma aruwimijská
- Octolobus grandis* Exell – zvonkovník veľký
- Octomeles sumatrana* Miq. – korenatec sumatrianský
- Octotropis travancorica* Bedd. – osemhranka travankúrska
- Odontadenia puncticulosa* (Rich.) Pulle – odontadénia drobnobodkovaná
- Ohwia caudata* (Thunb.) H. Ohashi – hmyzomor chvostnatý
- Okoubaka aubrevillei* Pellegr. et Normand – okubaka Aubrévilleova
- Oldenburgia paradoxa* Less. – oldenburgia podivná
- Oldfieldia africana* Benth. et Hook. fil. – marhuľovec africký
- Oleandra neriiformis* Cav. – oleandra krovitá
- Oligarrhena micrantha* R. Br. – oligaréna drobnokvetá
- Oligoceras eberhardtii* Gagnep. – oligoceras Eberhardtov
- Olinia ruandensis* Gilg – olinia rwandská
- Olneya tesota* A. Gray – olneja sornorská (tesota)
- Olyra latifolia* L. – olyra širokolistá
- Omphalea diandra* L. – omfalea dvojtyčinková
- Oncinotis nitida* Benth. – oncinota lesklá
- Oncocalamus mannii* (H. Wendl.) H. Wendl. – ratanovka Mannova
- Oncosperma horridum* (Griff.) Scheff. – nibung driapavý

- Oncotheca balansae* Baill. – nádor-
ka Balansova
- Ongokea gore* (Hua) Pierre – ongo-
kea kamerunská
- Onoseris speciosa* Kunth. – onosera
nádherná
- Operculicarya decaryi* H. Perrier –
slonovník Decaryho
- Ophiorrhiza mungos* L. – protije-
dovka indická
- Opilia amentacea* Roxb. – opília
jahňadovitá
- Opismenus fujianensis* S. L. Chen
et Y. X. Jin – ostík fuťienský
- Orania palindan* (Blanco) Merr. –
oránia molucká
- Oraniopsis appendiculata* (F.
M. Bailey) J. Dransf., A. K. Ir-
vine et N. W. Uhl – orániovec
príveskatý
- Orbexilum pedunculatum* (Mill.)
Rydb. – hlávkovec stopkatý
- Orchidantha maxillarioides* (Ridl.)
K. Schum. – orchidanta maxilá-
riovitá
- Orcuttia californica* Vasey – orkutia
kalifornská
- Oreobambos buchwaldii* K. Schum.
– bambus Buchwaldov
- Oreocnide kwangsiensis* Hand.-Mazz.
– múrovníkovec kuangsijský
- Oreomunnea americana* Lundell –
krahulník americký
- Oreopanax albanensis* Cuatrec. –
brečtanovec albanijský
- Oreophyton falcatum* (E. Fourn.)
O. E. Schulz – vrchovník kosá-
kovitý
- Orinus kokonorica* (K. S. Hao)
Keng – orinus kukonorský
- Orites excelsus* R. Br. – horník
statný
- Ormocarpopsis calcicola* R. Vig. –
retiazkovec vápnomilný
- Ormocarpum cochinchinense*
(Lour.) Merr. – retiazkovník ko-
činčinský
- Orontium aquaticum* L. – bažinovec
vodný
- Oroxylum indicum* (L.) Kurz – má-
tožník indický
- Orthanthera jasminiflora* (Decne.)
N. E. Br. ex Schinz – hviezd-
kvetka jazmínokvetá
- Orthosia scoparia* (Nutt.) Liode et
Meve – ortózia metlovitá
- Orychophragmus violaceus* (L.)
O. E. Schulz – kapustník fialový
- Osbeckia stellata* Buch.-Ham. ex
D. Don – osbekia hviezdovitá
- Osbornia octodonta* F. Muell. –
mangrovka osemcípa
- Osmelia philippina* (Turcz.) Benth.
– osmélia filipínska
- Osmitopsis asteriscoides* (L.) Less.
– osmitovec asteričníkovitý
- Osmorhiza aristata* (Thunb.) Rydb.
– čechricovka ostitá
- Osmoxylon novoguineense* (Scheff.)
Becc. – čiarkovec novoguinejský

- Osteomeles anthyllidifolia* (Sm.) Lindl. – hlohovec bôľhojolistý
- Osteospermum hyoseroides* (DC.) Norl. – nechtíkovec púpavkovitý
- Ostodes paniculata* Blume – ostoda metlinatá
- Osyridicarpus schimperianus* (Hochst. ex A. Rich.) A. DC. – prútoľček Schimperov
- Osyris alba* L. – prútoľec biely
- Otachyrium aquaticum* Send. et Soderstr. – riedkokľások vodný
- Otoba novogranatensis* Moldenke – otoba novogranadská
- Ouratea hexasperma* (A. St.-Hil.) Baill. – uratea šest'semenná
- Owenia cepiodora* F. Muell. – ovénia cibul'ová
- Oxandra lanceolata* (Sw.) Baill. – oxandra kopijovitá
- Oxyanthus pyriformis* (Hochst.) Skeels – ostroľvet hruškovitý
- Oxygonum sinuatum* (Hochst. et Steud. ex Meisn.) Dammer – kyslobyl' vykrajovaná
- Oxylobos juarezensis* Rzed. et Calderón – ostroštet juárezský
- Oxypetalum coeruleum* (D. Don ex Sweet) Decne. – ostrolupeň belasý
- Oxyrhynchus papuanus* (Pulle) Verdc. – fazuľ'káč papuánsky
- Oxytenanthera abyssinica* (A. Rich.) Munro – bambus abesínsky
- Oziroea arida* (Poepp.) Speta – oziroea suchá
- Ozoroa insignis* Delile – ozoroa význačná
- Pachycarpus appendiculatus* E. Mey. – glejovka príveskatá
- Pachyelasma tessmannii* (Harms) Harms – potratovník Tessmannov
- Pachygone ovata* (Poir.) Miers ex Hook. fil. et Thomson – bolestnica vajcovitá
- Pachyphragma macrophyllum* (Hoffm.) N. Busch – cesnačkovka veľkolistá
- Pachyptera aromatica* (Barb. Rodr.) L. G. Lohmann – pachyptera voňavá
- Pachystroma longifolium* (Nees) I. M. Johnst. – cezminovka dlholistá
- Pacourina edulis* Aubl. – pakurina jedlá
- Paederia foetida* L. – pederia smradľavá
- Pajanelia longifolia* (Willd.) K. Schum. – padžanélia dlholistá
- Palafoxia linearis* Lag. – palafoxia čiarkovitá
- Paloué durissima* (Ducke) Reggen – paloua najtvrdšia
- Pancheria elegans* Brongn. et Gris., nom. cons. – panšéria úhľadná
- Panopsis rubescens* (Pohl) Pittier – čipkovec červenavý
- Pappea capensis* Eckl. et Zeyh. – papea kapská

- Pappophorum caespitosum* R. E. Fr.
– chocholožrnka trsnatá
- Papuechites aambe* (Warb.) Markgr.
– papuechit novoguinejský
- Paragymnopteris marantae* (L.) K. H. Shing
– skalovka slezinníkovitá
- Parahancornia surrogata* Zarucchi
– parahankornia nahradená
- Parajubaea cocoides* Burret – pa-
rajubéa kokosová
- Parakeelya balonensis* (Lindl.) Her-
shk. – parakélia balonnská
- Paramacrolobium coeruleum*
(Taub.) J. Léonard – medenáko-
vec belasý
- Paranephelium hystrix* W. W. Sm. –
paobličkovník bodľavý
- Paranephelius uniflorus* Poepp. –
slniečkovec jednoúborový
- Paraphlomis javanica* (Blume) Pra-
in – sápvka jávska
- Parapiptadenia excelsa* (Griseb.)
Burkart – guarukaja statná
- Parasenecio maowenensis* Y. L.
Chen – pastarček maowenský
- Parashorea malaanonan* (Blanco)
Merr. – parašorea anonovitá
- Paratecoma peroba* (Record) Kuhlm.
– paratekoma horkokôra
- Pariana campestris* Aubl. – pariana
poľná
- Parinari excelsa* Sabine – parinara
statná
- Parkinsonia praecox* (Ruiz et Pav.)
Hawkins – parkinsónia včasná
- Paropsia brazzaeana* Baill. – pa-
ropsia Brazzova
- Parrotiopsis jacquemontiana* (Decne.)
Rehder – parótiovec Jacquemontov
- Parryella filifolia* Torr. et A. Gray –
pariela niťolistá
- Parsonsia alboflavescens* (Dennst.)
Mabb. – parsonsia bieložltkastá
- Pasaccardoa grantii* Kuntze – pa-
sakordoa Grantova
- Passovia pyrifolia* (Kunth) Tiegh. –
pasovia hruškolistá
- Paterosonia umbrosa* Endl. – pater-
sonia tōňomilná
- Patinoa ichthyotoxica* R. E. Schult.
et Cuatrec. – patinoa rybotravná
- Pauridiantha rubens* (Benth.) Bre-
mek. – malokvetka červenastá
- Pavetta indica* L. – paveta indická
- Pechuel-Loeschea leubnitziae*
(Kuntze) O. Hoffm. – popolavka
Leubnitzovej
- Pectis linifolia* L. – pekta ľanolistá
- Pedalium murex* L. – pedálium
ostrankovité
- Pelagodoxa mesocarpa* Burret –
oceánovka vanuatská
- Pellacalyx yunnanensis* Hu – pela-
kalyx jünnanský
- Pelliciera rhizophorae* Triana et
Planch. – peliciera mangrovová
- Pellionia annamica* Gagnep. – pe-
liónia annamská
- Peltandra virginica* (L.) Schott –
peltandra virgínska

- Peltaria turkmena* Lipsky – štitěnka turkménska
- Peltogyne purpurea* Pittier – purpurovník obyčejný
- Penaea mucronata* L. – penea hrotitá
- Penianthus camerounensis* A. Dekker – peniant kamerunský
- Pennantia corymbosa* J. R. Forst. et G. Forst. – penancia chocholíkatá
- Pentace polyantha* Hassk. – trojkrídlovka mnohokvetá
- Pentachaeta exilis* A. Gray – pentachéta chudá
- Pentachondra involucrata* R. Br. – päťkôstočka obalovitá
- Pentaclethra macroloba* (Willd.) Kuntze – náhrdelníkovec veľkostrukový
- Pentacyphus andinus* (Ball) Liède – päťzáhybovec andský
- Pentaglottis sempervirens* (L.) Tausch ex L. H. Bailey – alkanovec vždyzelený
- Pentagonia macrophylla* Benth. – pentagónia veľkolistá
- Pentalinon andrieuxii* (Müll. Arg.) B. F. Hansen et Wunderlin – päťnitkovec Andrieuxov
- Pentaphragma spicatum* Merr. – húseničník klasnatý
- Pentapogon crinitus* (L. fil.) P. M. Peterson, Romasch. et Soreng – bradáč vlasatý
- Pentanisia calcicola* Verdc. – pentanizia vápnomilná
- Pentaspadon motleyi* Hook. fil. – patyčinkovec Motleyho
- Penthorum sedoides* L. – päťročec rozchodníkovitý
- Pentodon laurentioides* Chiov. – päťzubec laurenciovitý
- Pentopetia grevei* (Baill.) Venter – pentopecia Grevého
- Pentzia arabica* Thulin – pencia arabská
- Peponium vogelii* (Hook. fil.) Engl. – tekvicovec Vogelov
- Pera arborea* Mutis – pera stromovitá
- Peracarpa carnososa* (Wall.) Hook. fil. et Thomson – perakarpa mäsitá
- Perama parviflora* (Standl.) J. H. Kirkbr. et Steyerl. – perma malokvetá
- Perezia recurvata* (Vahl) Less. – perézia zahnutá
- Pergularia tomentosa* L. – pergularia plstnatá
- Periandra mediterranea* (Vell.) Taub. – periandra vnútrozemská
- Pericampylus macrophyllus* Forman – perikampyl veľkolistý
- Perichasma laetificata* Miers – perichazma jasavá
- Pericome caudata* A. Gray – perikoma chvostíkatá
- Perideridia oregana* (Nutt.) Mathias – jampa oregonská
- Perityle ajoensis* Todsén – perityla ajoská

- Perotis somalensis* Chiov. – perošet somálsky
- Perriera madagascariensis* Courchet – periéra madagaskarská
- Perrottetia sandwicensis* A. Gray – perotécia sandwichská
- Persoonia pinifolia* R. Br. – persónia borovicolistá
- Petalostigma pubescens* Domin – pachinínovník páperistý
- Petchia ceylanica* (Wight) Livera – kabukala cejlónska
- Peteria pinetorum* Ced. Porter – peterka borinová
- Petersianthus macrocarpus* (P. Beauv.) Liben – habarkovník veľkoplodý
- Petitia domingensis* Jacq. – petítia dominikánska
- Petiveria alliacea* L. – petivéria cesnakovitá
- Petrophile axillaris* Meisn. – skalomil pazušný
- Petrosavia sakuratii* (Makino) J. J. Sm. ex Steenis – petrosávia Sakuraiova
- Peucephyllum schottii* A. Gray – ihličník Schottov
- Pfaffia glomerata* (Spreng.) Pedersen – všeliečivka kľbkatá
- Phacelurus gabonensis* (Steud.) Clayton – chvostoklas gabonský
- Phaeanthus ophthalmicus* (Roxb. ex G. Don) J. Sinclair – okocel liečivý
- Phaedranassa tunguraguae* Ravena – kráľovnička tungurahujská
- Phaenosperma globosum* Munro ex Benth. – svetlozrnka guľatá
- Phalocallis coelestis* (Lehm.) Ravena – perúnka nebeská
- Phanera bidentata* (Jack) Benth. – orchideovník dvojzubý
- Pharus lappulaceus* Aubl. – farus lopúšikovitý
- Phaulothamnus spinescens* A. Gray – achátovec trnitý
- Phelline comosa* Labill. – felina chochlatá
- Phelypaea coccinea* (M. Bieb.) Poir. – pusinka šarlátová
- Philcoxia minensis* V. C. Souza et Giul. – červolapka minaská
- Philenoptera violacea* (Klotzsch) Schrire – dažďovník fialový
- Philonotion americanum* (A. M. E. Jonker et Jonker) S. Y. Wong et P. C. Boyce – filonot americký
- Phlyctidocarpa flava* Cannon et W. L. Theob. – lišajoplodka žltá
- Phoebe lanceolata* (Nees) Nees – féba kopijovitá
- Phoenicanthus coriacea* (Thwaites) H. Huber – fenikant kožovitý
- Phoenicophorium borsigianum* (K. Koch) Stuntz – trňovka seychelská
- Pholidocarpus ihur* (Giseke) Blume – folidokarp sulaweský
- Pholidostachys sanluisensis* A. J. Hend. – dobyvatel'ka sanluiská

- Pholisma arenarium* Nutt. – pieskovec kalifornský
- Phoradendron leucarpum* (Raf.) Reveal et M. C. Johnst. – lúpežník bieloplodý
- Phrynium yunnanense* Y. S. Ye et L. Fu – žabnica jünnanská
- Phthirusa guyanensis* Eichler – všivák guyanský
- Phycella chilensis* (L'Hér.) Grau ex Nic. García – ficela čilská
- Phyla nodiflora* (L.) Greene – spletenka uzlokvetá
- Phyllica pubescens* Aiton – fylika páperistá
- Phyllarthron antongiliense* Capuron – článkolistec antogilský
- Phyllolobium milingense* (C. C. Ni et P. C. Li) M. L. Zhang et Podlech – ľadviník milinský
- Phyllonoma laticuspis* (Turcz.) Engl. – listorodka širokohrotá
- Phyllorachis sagittata* Trimen – šípolistovka angolská
- ×*Phyllosasa tranquillans* (Koidz.) Demoly – pabambus upokojujúci
- Phyllospadix iwatensis* Makino – zosterovec iwateský
- Phyllostylon rhamnoides* (J. Poiss.) Taub. – krídlózub rešetliakovitý
- Phyllotaenium lindenii* André – fyloténium Lindenovo
- Phylloxylon decipiens* Baill. – fylolkládovec klamlivý
- Phymaspermum junceum* Less. – bradavkonožkovec sitinový
- Phymatosorus commutatus* (Blume) Pic. Serm. – bradavicovec pozmenený
- Physaria alpestris* Suksd. – fyzária alpínska
- Physena madagascariensis* Steud. – fyzena madagaskarská
- Physocalymma scaberrimum* Pohl – ružokvetka najdrsnejšia
- Physokentia insolita* H. E. Moore – drierkovec nezvyčajný
- Physopsis spicata* Turcz. – rúnovec klasnatý
- Pibiria flava* Maas – pibíria žltá
- Picalima nitida* (Stapf) T. Durand et H. Durand – pikralima lesklá
- Picradeniopsis absinthifolia* (Benth.) B. G. Baldwin – pikradéniovec palinolistý
- Picria fel-terrae* Lour. – horčina žľcová
- Pictetia obcordata* DC. – piktécia obrátenosrdcovitá
- Pigafetta elata* (Mart.) H. Wendl. – pigafeta vysoká
- Piliostigma foveolatum* (Dalzell) Thoth. – kopytovec jamkatý
- Pimelea sulphurea* Meisn. – pimelka sírovožltá
- Pimelodendron amboinicum* Hassk. – pimelovník ambonský
- Pinanga basilanensis* Becc. – pinanga basilanská

- Pinckneya pubens* Michx. – zimnicovník zaodetý
- Pinellia tripartita* (Blume) Schott – pinelka trojdielna
- Pinochia corymbosa* (Jacq.) M. E. Endress et B. F. Hansen – pinochia chocholikatá
- Piptadenia boliviana* Benth. – pip-tadénia bolívijská
- Piptadeniastrum africanum* (Hook. fil.) Brenan – pip-tadéniovec africký
- Piptocarpha rotundifolia* Baker – popolavník okrúhlostý
- Piptostigma glabrescens* Oliv. – hr-boplodka lysavejúca
- Pipturus ceramicus* Miq. – pamoruša seramská
- Piqueria glandulosa* B. L. Turner – pikéria žliazkatá
- Pittosporopsis kerrii* Craib – pitospórovec Kerrov
- Pityrocarpa obliqua* (Pers.) Brenan – otrubník šikmý
- Pityrodia lanuginosa* Munir – ná-prstníkovec vláskatý
- Pityrogramma calomelanos* (L.) Link – púdrovka kalomelová
- Placospermum coriaceum* C. T. White et W. D. Francis – plocho-mechúrikovec kožovitý
- Plagianthus divaricatus* J. R. Forst. et G. Forst. – plagianť rozťahnutý
- Plagiobothrys figuratus* (Piper) I. M. Johnst. – nezábudník obrázkový
- Plagiocladus diandrus* (Pax) J. F. Brunel – plagiokladus dvojtyčinkový
- Plagiogyria assurgens* Christ – reb-rovkovec zdvíhavý
- Plagiostyles africana* (Müll. Arg.) Prain – plagiostyla africká
- Planchonella duclitan* (Blanco) Bakh. fil. – planchonela lesklá
- Planchonia andamanica* King – planchonia andamanská
- Plateilema palmeri* Cockerell – plo-chozákrovovka Palmerova
- Plathymenia reticulata* Benth. – platyménia sieťkovaná
- Platostoma africanum* P. Beauv. – platostoma africká
- Platycarpha glomerata* (Thunb.) Less. – plochánik kľbkatý
- Platycarphella carlinoides* (Oliv. et Hiern) V. A. Funk et H. Rob. – plochánik krasovlasovitý
- Platycyamus regnellii* Benth. – fa-zuľovník Regnelov
- Platypodium elegans* Vogel – jedno-kridlovec úhľadný
- Platysace lanceolata* (Labill.) Druce – platýska kopijovitá
- Platysepalum cuspidatum* Taub. – strieškokalichovec zihľený
- Platystemon californicus* Benth. – krémovec kalifornský
- Plectaneia stenophylla* Jum. – plek-taneja úzkolistá
- Plectocomia assamica* Griff. – rata-novec ásamský

- Plectocomiopsis geminiflora* (Griff.) Becc. – ratanovec párokvetý
- Pleiacanthus spinosus* (Nutt.) Rydb. – mnohotřňovec trnitý
- Pleiocarpa mutica* Benth. – mnohoplodec bezhrotý
- Pleioceras gillettii* Stapf – mnohorožec Gilletov
- Pleiogynium timoriense* (DC.) Leenh. – jadernica timorská
- Pleiotaxis angusterugosa* C. Jeffrey – zákrovnicca úzkovráskavá
- Plenckia populnea* Reissek, nom. cons. – topoľník obyčajný
- Pleopeltis aturensis* (Maury) A. R. Sm. – sladička atureská
- Plerandra elegantissima* (H. J. Veitch ex Mast.) Lowry, G. M. Plunkett et Frodin – aralkovka najúhľadnejšia
- Plicosepalus acaciae* (Zucc.) Wiens et Polhill – prížovník akáciový
- Plocama afghanica* (Ehrend.) M. Backlund et Thulin – plokama afganská
- Pluchea carolinensis* (Jacq.) G. Don – pluchea stredoamerická
- Podalyria racemulosa* DC. – podalýria strapčekovitá
- Podocalyx loranthoides* Klotzsch – podokalyx imelovcovitý
- Podochilus similis* Blume – listoradec podobný
- Podococcus acaulis* Hua – podokok bezbyľový
- Podocoma bellidifolia* Baker – podokoma sedmokráskolistá
- Podolepis aristata* Benth. – zákrovvec ostitý
- Poecilanthe parviflora* Benth. – pecilanta malokvetá
- Poeciloneuron indicum* Bedd. – putang indický
- Poga oleosa* Pierre – poga olejová
- Pogogyne nudiuscula* A. Gray – mäťovníček nahučký
- Pogonia japonica* Rchb. fil. – briadkovka japonská
- Pogonophora letouzeyi* Feuillet – pogonofora africká
- Polaskia chichipe* (Rol.-Goss.) Backeb. – polaskia mixtecká (čičipe)
- Pollichia campestris* Aiton – pollichia poľná
- Poliomintha conjunctrix* Epling et Wiggins – sivomäta zjednocujúca
- Polyalthia suberosa* (Roxb.) Thwaites – mnoholiečivka korkovitá
- Polybotrya fractiserialis* (Baker) J. Sm. – mnohovýtrusnicovka prerušovanoradená
- Polyceratocarpus askhambryan-irinae* A. R. Marshall et D. M. Johnson – mnohorožec tanzánijský
- Polylepis acomayensis* T. Boza et M. Kessler – šúpavec acomayský
- Polymnia cossatotensis* Pittman et V. M. Bates – polymnia cossatotská

- Polyosma hirsuta* C. T. White – polyosma srstnatá
- Polypremum procumbens* L. – hrduška položená
- Polysphaeria parvifolia* Hiern – polysféria malolistá
- Polytaenia albiflora* E. L. Keith – prériovka bielokvetá
- Pomaderris discolor* (Vent.) Poir. – pomadera rôznofarebná
- Pomaria austrotexana* B. B. Simpson – pomária juhohotéaská
- Pometia pinnata* J. R. Forst. et G. Forst. – pomécia perovitá
- Ponapea palauensis* Kaneh. – ponapea palauuská
- Pongamia pinnata* (L.) Pierre – pongamia perovitá
- Pongamiopsis amygdalina* (Baill.) R. Vig. – pongamiovec mandľovitý
- Poranthera asybosca* R. L. Barrett – porantera eneabbská
- Poraqueiba guianensis* Aubl. – porakeiba guyanská
- Porcelia macrocarpa* R. E. Fr. – porcélia veľkoplódková
- Porcelia magnifruca* (Schery) R. E. Fr. – porcélia kostarická
- Porophyllum rudérale* (Jacq.) Cass. – pórolist rumoviskový
- Portea kermesina* K. Koch – portea karmínovočervená
- Potalia amara* Aubl. – potália horká
- Pothidium lobbianum* Schott – potoska Lobbova
- Poulsenia armata* (Miq.) Standl. – poulsenia ozbrojená
- Poupartia silvatica* H. Perrier – pupácia lesná
- Pourthiaea villosa* (Thunb.) Decne. – purtia huňatá
- Pouzolzia sanguinea* (Blume) Merr. – puzolzia krvavá
- Pradosia lactescens* (Vell.) Radlk. – pradózia mliečiaca
- Prainea limpató* (Miq.) Beumée ex K. Heyne – chlebovník malézijský (limpató)
- Prangos ferulacea* (L.) Lindl. – práník feruľovitý
- Prasium majus* L. – medovkovec väčší
- Praxelis asperulacea* (Baker) R. M. King et H. Rob. – praxela mariníkovitá
- Prestonia tomentosa* R. Br. – prestónia plstnatá
- Primulina tabacum* Hance – primulína tabaková
- Pringlea antiscorbutica* R. Br. ex Hook. fil. – skorbutovka liečivá
- Priogymnanthus apertus* (B. Stáhl) P. S. Green – priogymnant otvorený
- Prionostemma aspera* (Lam.) Miers – prionostema drsná
- Prionotes cerinthoides* (Labill.) R. Br. – pílkolist voskovíkovitý
- Prioria copaifera* Griseb. – prioria kopaibová

- Prismatomeris albidiflora* Thwaites
– prismaticoméra belavokvetá
- Priva lappulacea* (L.) Pers. – priva
lopúšikovitá
- Prockia crucis* P. Browne ex L. –
prokia santacruzská
- Procris repens* (Lour.) B. J. Conn et
Hadiah – prokra plazivá
- Prosopis farcta* (Banks et Sol.) J. F.
Macbr. – prozópa vyplnená
- Proustia pyrifolia* Lag. – prustia
hruškolistá
- Psammogeton involucreatum* (Roxb.)
Mousavi, Mozaff. et Zarre – pies-
komil obalový
- Psathyrotes pilifera* A. Gray – krež-
ník ochlpený
- Pseudemia benguelensis* (Torre)
Verdc. – paemínia benguelská
- Pseuderanthemum congestum* (S.
Moore) Wassh. – paerantéma
zhlukovitá
- Pseudima frutescens* (Aubl.) Radlk.
– pseudima surinamská
- Pseudobersama mossambicensis*
(Sim) Verdc. – pabersama mo-
zambická
- Pseudocarpidium wrightii* Millsp. –
dvojkôstkovec Wrightov
- Pseudocedrela kotschyi* (Schweinf.)
Harms – pacedrela Kotschyho
- Pseudolachnostylis maprouneifolia*
Pax – lachnostylovec mapruneolistý
- Pseudolmedia glabrata* (Liebm.)
C. C. Berg – olmédiovec lysý
- Pseudopanax chathamicus* Kirk –
paženšen chatamský
- Pseudophyllanthus ovalis* (E. Mey.
ex Sond.) Voronts. et Petra
Hoffm. – fylantovec oválny
- Pseudorhypsalis acuminata* Cufod.
– paripsalka končistá
- Pseudoscabiosa limonifolia* (Vahl)
Devesa – hlaváčovec limonko-
listý
- Pseudospondias longifolia* Engl. –
slivkovníkovec dlholistý
- Pseudostachyum polymorphum*
Munro – bambusnica mnohotvará
- Pseudotrillium rivale* (S. Watson)
S. B. Farmer – trojlístník potočný
- Psiloxylon mauritianum* (Bouton
ex Hook. fil.) Baill. – holodrev
maurícijský
- Psittacanthus rhynchanthus*
(Benth.) Kuijt – pestrokvetezobá-
kokvetý
- Psoralea aculeata* L. – prašivec
ostnatý
- Psorospermum adamauense* Engl. –
horúčkovka adamawská
- Psorothamnus spinosus* (A. Gray)
Barneby – prašivník trnitý
- Psydrax dicoccos* Gaertn. – psydrax
dvojpuzdrový
- Ptaeroxylon obliquum* (Thunb.)
Radlk. – kýchavník šikmý
- Pteleocarpa lamponga* (Miq.)
Bakh. ex K. Heyne – kridloplod
lampunský

- Pternandra coerulescens* Jack – pternandra modrastá
- Pterocelastrus echinatus* N. E. Br. – bršlencovník ježatý
- Pterocephalidium diandrum* (Lag.) G. López – perohlav dvojtyčinkový
- Pterocymbium oceanicum* A. C. Sm. – klzákovec oceánský
- Pterodon emarginatus* Vogel – krídlozub vyštrbený
- Pterogyne nitens* Tul. – hnedokrídlovec trblietavý
- Pterolobium punctatum* Hemsl. – červenokrídlovec bodkovaný
- Pterorhachis letestui* Pellegr. – kos-trnkovec Le Testuov
- Pterospermum suberifolium* (L.) Raeusch. – krídlosemä korkolisté
- Pterospora andromedea* Nutt. – hubomilka andromédkovitá
- Pterostegia drymarioides* Fisch. ex C. A. Mey. – klinolistovka drymáriovitá
- Pteroxygonum denticulatum* (C. C. Huang) T. M. Schust. et Reveal – kyslobyľovec zúbkatý
- Pterygota thwaitesii* (Mast.) Alston – krídlosemienka Thwaitesova
- Ptychococcus paradoxus* (Scheff.) Becc. – rebrosemienkovec podivný
- Ptychopetalum uncinatum* Anselmino – voňavec pazúrikatý
- Ptychosperma propinquum* (Becc.) Becc. ex Martelli – rebrosemienka blízka
- Puelia coriacea* Clayton – puélia kožovitá
- Pugionium dolabratum* Maxim. – dvojhrotík čakanovitý
- Pupalia lappacea* (L.) Juss. – pupália lopúchovitá
- Purdiaea nutans* Planch. – purdiea ovisnutá
- Putranjiva formosana* Kaneh. et Sasaki ex Shimada – putraniva taiwanská
- Pycnanthemum muticum* (Michx.) Pers. – hustohlávka bezhrotá
- Pycnanthus angolensis* (Welw.) Warb. – pyknant angolský
- Pycnarrhena novoguineensis* Miq. – pyknaréna novoguinejská
- Pycnobotrya nitida* Benth. – zväzkovka lesklá
- Pycnocomma macrophylla* Benth. – pyknokóma veľkolistá
- Pygmaeothamnus zeyheri* (Sond.) Robyns – piadiker Zeyherov
- Pyramidoptera cabulica* Boiss. – rascovka kábulská
- Pyranthus alasoia* Du Puy et Labat – ohňokvet lesný (alasoia)
- Pyrostria phyllanthoidea* (Baill.) Bridson – pyrostria fylantovitá
- Pyrrhopappus carolinianus* (Walter) DC. – šalátovec karolínsky
- Pyrrrosia petiolosa* (Christ) Ching – jazykovka stopkatá

- Qualea cordata* Spreng. – kvalea srdcovitá
- Quararibea funebris* (La Llave) Vischer – kvararibea pohrebňá
- Quesnelia arvensis* (Vell.) Mez – kvesnélia roľná
- Quiabentia verticillata* (Vaupel) Borg – kviabencia praslenatá
- Quiina oiapocensis* Pires – kvína oyapocká
- Quinchamalium chilense* Molina – zlatohlávkov čilský
- Quoya atriplicina* (F. Muell.) B. J. Conn et Henwood – náprstníkovec lobodovitý
- Quivisianthe papinae* Baill. – kvivizianta madagaskarská
- Racemobambos celebica* S. Dransf. – strapcobambus celebeský
- Racinea dyeriana* (André) Barfuss et W. Till – racinea Dyerova
- Rafnia triflora* Thunb. – rafnia trojkvetá
- Ramisia brasiliensis* Oliv. – ramízia brazílska
- Ramorinoa girolae* Speg. – ramorinka argentínska
- Rapatea paludosa* Aubl. – rapatea močiarna
- Raphionacme lanceolata* Schinz – buľvovka kopijovitá
- Raputia simulans* Kallunki – rapucia napodobujúca
- Ratzeburgia pulcherrima* Kunth – raceburgia najkrajšia
- Rauhia staminosa* Ravenna – rauhia tyčinkatá
- Raukaua anomalus* (Hook.) A. D. Mitch., Frodin et Heads – raukava zvláštna
- Reaumuria hirtella* Jaub. et Spach – tamariškovec krátkosrstý
- Recordoxylon stenopetalum* Ducke – vakapuovec úzkolupienkový
- Regnellidium diphyllum* Lindm. – dvojlistovka dvojlistková
- Reicheocactus famatimensis* (Speg.) Schlumpb. – rajcheokaktus famatinský
- Reichardia gaditana* (Willk.) Samp. – slncohlávka cádziská
- Reineckea carnea* (Andrews) Kunth – konvalinkovec mäsovoružový
- Reinhardtia gracilis* (H. Wendl.) Burret – mašľovka štíhla
- Restio festuciformis* Nees ex Mast. – lanovec kostravovitý
- Retiniphyllum secundiflorum* Bonpl. – živicolist jednostrannokvetý
- Retrophyllum rospigliosii* (Pilg.) C. N. Page – vratilist Rospigliosihovo
- Reynosia septentrionalis* Urb. – rejnózia severná
- Rhabdodendron macrophyllum* (Spruce ex Benth.) Huber – tyčovec veľkolistý
- Rhabdothamnus solandri* A. Cunn. – vetvičkovcec drapľavý
- Rhachidosorus stramineus* (Copel.)

- Ching – papradkovec slamovo-
žltý
- Rhamnella gilgitica* Mansf. et
Melch. – rešetliakovka gilgitská
- Rhamnidium nipense* Urb. – rešet-
liačík nipeský
- Rhapidophyllum hystrix* (Fraser ex
Thouin) H. Wendl. et Drude – ih-
lovka bodľavá
- Rhaphiolepis indica* (L.) Lindl. –
hložík indočínsky
- Rhexia mariana* L. – pažitnica ma-
rylandská
- Rhigiocarya racemifera* Miers –
srdcolistovka strapconosná
- Rhigozum brevispinosum* Kuntze –
tuhoker krátkotfnitý
- Rhinacanthus polonnaruwensis*
L. H. Cramer – nosatec polonna-
ruwaský
- Rhodognaphalon mossambicense*
(A. Robyns) A. Robyns – červe-
novlnovec mozambický
- Rhodoleia parvipetala* K. Y. Tong –
červenavka malolupienková
- Rhodomyrtus tomentosa* (Aiton)
Hassk. – rumenavka plstnatá
- Rhopaloblaste ceramica* (Miq.)
Burret – krásavček seramský
- Rhopalocarpus lucidus* Bojer – pal-
cátovec svietivý
- Rhopalostylis sapida* H. Wendl. et
Drude – nikau chutná
- Rhynchoglossum ausculum* Patthar.
et Poopath – jazykokvet bozkový
- Rhynchoryza subulata* (Nees) Baill.
– ryžovec šidlovitý
- Rhynchosia caribaea* (Jacq.) DC. –
nosatka pomaľovaná
- Rhynchosyris retusa* (L.) Blume –
zobákovka preliačená
- Rhytachne perfecta* Jacq.-Fél. –
vráskoplevovka dokonalá
- Rhytidocaulon macrolobum* La-
vranos – samorast veľkoplôdi-
kový
- Richardia scabra* L. – ričardia drap-
ľavá
- Richea dracophylla* R. Br., nom.
cons. – broméliovec dracénolistý
- Richeria grandis* Vahl – rišeria
veľká
- Riedelia arfakensis* Valetton – ridelia
arfacká
- Rinorea pauciflora* (Thouars) Baill.
– rinorea málokvetá
- Riocreuxia torulosa* Decne. – rio-
kroxia hrčovitá
- Ripogonum album* R. Br. – prúto-
vník biely
- Ristantia pachysperma* (F. Muell. et
F. M. Bailey) Peter G. Wilson et
J. T. Waterh. – ristančia hrubose-
menná
- Ritchiea agelaeifolia* Gilg – ričia
ageleolistá
- Rogeria armeniaca* Bedigian – slez-
ník marhuľovožltý
- Rojasianthe superba* Standl. et
Steyerm. – slncoker pyšný

- Rolandra fruticosa* (L.) Kuntze –
rolandra krovitá
- Romulea toximontana* M. P. de Vos
– romulea gifberská
- Ronabea latifolia* Aubl. – ronabea
širokolistá
- Rondeletia buxifolia* Vahl – rondele-
cia krušpánolistá
- Rondonanthus roraimae* (Oliv.)
Herzog – rondonant roraimský
- Roridula gorgonias* Planch. – rori-
dula strašidelná
- Roscheria melanochaetes* (B.
S. Williams) H. Wendl. ex Balf.
fil. – rošéria tmavoostňová
- Roscoea capitata* Sm. – zázvorček
hlávkatý
- Rostellularia mollissima* (Nees)
Nees – zobanka najmäkšia
- Rothmannia longiflora* Salisb. –
rotmania dlhokvetá
- Rottboellia cochinchinensis*
(Lour.) Clayton – rotbelia ko-
činčínska
- Rourea accrescens* Forero – rurea
odrastajúca
- Rudgea palicoureoides* (Mart.)
Müll. Arg. – radžea palikúreo-
vitá
- Ruizterania ferruginea* (Steyerm.)
Marc.-Berti – cuciakovec hrdza-
vohnedý
- Rumohra lokohensis* Tardieu – ru-
móra lokohoská
- Rungia naoensis* B. Hansen – run-
gia namnaoská
- Ruprechtia laxiflora* Meisn. – ruprech-
tia riedkokvetá
- Rutidea olenotricha* Hiern – rutidea
chumáčikatochlpatá
- Ryparosa kurrangii* B. L. Webber –
ryparóza kazuária

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Ňeropte s toho klebeti, čo som vám povedala!

STELLA ONDREJČIKOVÁ

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i

V našom predošlom článku sme sa venovali nárečovým pomenovaniám klebetníca a klebetníkov naprieč celým Slovenskom.¹ Okrem bohatého súboru týchto pomenovaní sme okrajovo spomenuli napríklad aj to, že *driščala dristá, rajda rajduje, kveštár kveštuje, pletkár pletkuje* či *refenda že refendí*. V tomto článku sa bližšie pozrieme na bohatú slovnú zásobu, ktorá sa v jednotlivých nárečiach viaže k pomenúvaniu činnosti spojenej s rozširovaním klebiet a zlomyseľných rečí.

Na celom území Slovenska je známa lexéma ohovárať i predponový tvar poohovárať. Podoba *omlúvať* je rozšírená prevažne v oblasti Záhoria – *Fčil, kec ju nechál, fčil ta omlúvá, aš to piekné něni* (Skalica); ale stretneme sa s ňou aj v Gemeri – *Ona inšva nerobí, hiba druhich ludží omlávä* (Sása, o. Revúca). V časti juhotrenčianskych nárečí a na Záhori vás môžu aj *pomlúvať* – *Šađe ho pomlúvajú* (Bošáca, o. Trenčín); *Každého pomúvá* (Brodské, o. Skalica). Celouzemne je rozšírené aj sloveso *klebetiť* a jeho odvodeniny, napr. *Jáj, to je rečnica, aj poklebeť si zafše* (Poniky, o. Banská Bystrica). S lexikálnym variantom tohto slovesa – *klábosiť* – sa stretávame čiastočne v stredoslovenských a západoslovenských nárečiach, napr. *Tag dlho klábosili na ulici, stolički zme im kceli viňiest'* (Mošovce, o. Martin); *Ženi klábosá na ulicách* (Brodské, o. Skalica); *Tolko mi za ušami klábosila, až mi v hlave zuňálo* (Bošáca, o. Trenčín). Pri Novom Meste nad Váhom možno častej-

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0114/22 Slovník slovenských nárečí. V príspevku sa uvádzajú názvy obcí a ich okresov v súlade so zásadami využitými v Slovníku slovenských nárečí, t. j. podľa administratívneho členenia z r. 1948 (p. Slovník slovenských nárečí I, 1994, s. 38 – 39).

¹ O ďalších hanlivých pomenovaniach a nadávkach v slovenských nárečiach porov. článok M. Smatanu (2023, s. 252 – 257) či D. Šimunovej (2023, s. 258 – 262, s. 324 – 326).

šie začuť tvary slovesa *klákosit* (Bzince pod Javorinou) i variant *klekosnit* v okolí Nových Zámkov či Nového Mesta nad Váhom. Klebetením sa, žiaľ, dá stráviť aj pomerne dlhý čas a celý ho *preklekosniť*, ako napríklad ľudia, o ktorých nám svoje svedectvo podáva doklad z Bošáce (o. Trenčín): *Celí deň spolu preklekosňili*. V Prosnom (o. Považská Bystrica) *ti bosorki kľepkajú o každem* a neďaleko Revúcej môžete začuť aj to, ako *od obedu klákokú tia ženi na stenke* (Brusník).

Používanie slovesa *gadať* je obmedzené na oblasť Spiša, Šariša a Gemera, uplatňuje sa vo význame „veľa rozprávať, tárať, klebetiť“, porov. *Negadaj uš kelo, já kcem uš spat* (Rozložná, o. Rožňava); *Ja tu gadam a robota stojí* (Studeneč, o. Levoča); *Ľepatri daco robic, lem gada* (Torysa, o. Sabinov); *Ten stari človeg ľem tag gada* (Petrovany, o. Prešov).

Dozaista častejšie ako s gadaním či klekotaním sa v okolí Revúcej a Rožňavy stretáme s rajkaním, pretože po celom území Gemera sú roztrúsení sami klebetní *rajkári*, *rajkoši*, *rajki* a *rajni*, ktorí najradšej *rajkajú* či *rajkujú*, porov. *Ženi rajkali statošne, lebo od nižního koncä džedžini po višni šitko preosáli* (Sirk, o. Revúca); *Švahe chodžiz nanho kelo rajkač, aj tag mu nižd nespravä* (Mokrú Lúka, o. Revúca); *Váž Jano chibaj furd rajkuje zo ženami* (Roštár, o. Rožňava).

Pre oblasť Gemera je príznačné aj *harovati*, *opsúvať*, *špintač*, *tarandat*, *viľľaksit*, *vilepotat*, *žvaldat* či chodiť po dedine a *kuľadovať* – *Celí bohoviti den kuľaduje tá stará po dedžine* (Brusník, o. Revúca).

Kočendovanie je výrazným lexikálnym znakom časti juhozápadoslovenských nárečí, tam sa týmto slovesom kladie dôraz na dlhotrvajúce klebetenie či besedovanie, porov. otázku doloženú z Poľného Kesova (o. Nitra): *O čom vedä uš tolko kočenduvat?!* V rovnakom význame – „dlhšie klebetiť, rozprávať sa“ – funguje v oravských nárečiach výraz *optrizňat* a jeho odvodenina *potrizňat si* – *Sed'eli na lavičke a potrizňali si*.

Každý z nás dozaista pozná aspoň jeden taký prípad, keď mali dvaja ľudia veľmi pekný vzťah, no potom *medzi ňíma pl'etke pokazili šecko* (Králiky, o. Banská Bystrica) a viac si nedokázali prísť na meno. Inak to ani nekončíeva, veď pletkovanie sa odjakživa vo veľkej miere spájalo aj so zlomyseľnosťou a intrigánstvom ľudí, ktorí majú najradšej, keď môžu iným škodiť a *po klebetä chodzit* (Lukáčovce, o. Hlohovec), svedčí o tom aj výrok zo Studenca pri Levoči: *Ohvaračni a ňedobri človek je to*. Možno ste už aj sami

zažili, že nie je nič horšie ako zlomyseľná *fanfuľa*, čo *len ohovára* (Prosné, o. Považská Bystrica), či papuľnatý a utáraný *glamáč*, čo *furd len papuluje* (Martin n. Žitavou, o. Zlaté Moravce). Toho veru občas uzemní len rázny povel: *Ľehubuj, ti gl'ama!* (Prievidza). Niekedy však takého intrigánskeho *kepkara* (Sobrance) nezastaví ani to, keď *vun zna ľem kepkovac* (Vyšné Revištia, o. Sobrance). Na opačnej strane Slovenska v okolí Hlohovca dokážu takí ľudia zlomyseľne *rachatuovac* (Bučany) a *ráchluvat* (Lukáčovce).

V okolí Bardejova neostávajú svojej povesti nič dlžní ani ohovorník a ohovornica, keď *taka ohvarňica, ľem bi ohvarala každého* (Dlhá Lúka). Smerom na západ Slovenska taká osoba tiež len *šetkíh ohovorila* (Horná Lehota, o. Dolný Kubín), *ohovárala aj vlasnú rodinu* (Lukáčovce, o. Hlohovec), *ohovoril aj brata* (Koniarovce, o. Topoľčany), *ešče aj mna chcela ohovorit* (Bošáca, o. Trenčín). Neustále rozchyrovanie klebiet je dozaista vyčerpávajúce, no ani ich poslucháči to nemajú ľahké, neraz sa veru nemôžu dočkať, kedy tomu klebeteniu bude koniec. Napríklad obyvatelia Nájovojec pri Topoľčanoch sa v takých chvíľach neraz priamo opýtajú: *No čo klekosniče, dokedi budeťe klekosniť?!*

Ak má človek naozaj zlé úmysly, neprestane osočovať a intrigovať, a keď len bude môcť, všetko po okolí rád roznoší či vynosí, porov. *Tiž bi ší ňemušela každú pľetku po valaľe roznošic!* (Bracovce, o. Michalovce); *Tá stará harfa ľen klebeti po d'ediňe roznáša* (Ležiachov, o. Martin); *Musí biť človeg dotrzní, inakšie bi ho chitro roznosilí* (Mošovce, o. Martin); *To ona šitko z domu vinášä, šva se povia* (Gemerský Milhost', o. Revúca). Ak niekto reči neroznáša, tak ich pre zmenu *roztrásie* či *rozvlečie*, napr. *To von rostrásal šeckí reči* (Valaská Belá, o. Prievidza); *Šetki klebeti rostrásala po dzedzine* (Šípkové, o. Piešťany); *Len chodzí k ním vičuchávat a potom o ních šecko rostrásá po dzedzine* (Červeník, o. Hlohovec); *Čuo som jej povedala, šetko rostrásla po d'ediňe* (Dlhá nad Oravou, o. Dolný Kubín); *Rozvleče pľetki po ľudzoch* (Remeniny, o. Giraltovce).

Odras ľudovej tvorivosti nachádzame bezpochyby v bohatom metaforickom diapazóne spôsobov, ktorými možno po svete reči šíriť. Okrem spomenutého roznášania, roztriasania, rozvlečenia či rozletenia v niektorých prípadoch reči jednoducho sú, ako dokazuje aj výrok z Lapáša (o. Nitra): *A keď_e žena sama, dovica, to aňi ňemosí ňi_dzlé robiťi, aj tak sa po ňěj reči*. Prípadne, ak reči ešte nie sú, tak budú – *Hibaj trochu dál, lebo mi suk-*

nu dokrčíž a budú reči! (Brestovany, o. Trnava). Keď však len tak samy od seba predsa len nie sú, môžu sa napríklad aj narobiť či nahovoriť, napr. *Starí ot susedó narobil reši* (Rochovce, o. Rožňava); *Nahovoril na ňu šelijakih reči* (Bošáca, o. Trenčín); a človeka môžu klebetníci do reči aj zobrať alebo vniešť: *zobra_do reši* (Rimavská Píla, o. Rimavská Sobota); *Čovieka do reči vnéseu* (Brodské, o. Skalica). Ak vás však budú ohovárať v Šariši, pripravte sa na to, že vás nevezmú do reči, ale rovno *do jazikoch*.

Nečakané, chúlостivé, výsmešné či zahanbujúce novinky sa šíria ako oheň, no nečudo, veď ak sa dostanú do uší jazyčnice, tá podobne ako obecný hlásnik *zaras šetko porozhlasuje, čuo vie, ničž ňeudrží na jáziku* (Krivá, o. Dolný Kubín). Medzi obyvateľmi Malcova (o. Bardejov) sa dodnes zachoval obraz hlásnika, ktorý oficiálne oznamy po dedine oznamoval pomocou bubna, preto aj malcovská klebetnica všetky novinky zaraz *po calim vala'e rozbubnuje*. Na opačnej strane Slovenska v okolí Šale, Piešťan i Malaciek sa klebety pre zmenu *vytrubujú*. A hoci sa obsah klebiet neberie vždy celkom doslovne, veď ich v Lapáši (o. Nitra) len ktosi *rozblabotal* a v Šípkovom (o. Piešťany) *rozbrblav*, predsa len sa ich obsah stáva vecou verejnou a rozchýrená *reč sa už nedá stáhnúť naspátek* (Šípkové, o. Piešťany). Svoje by o tom vedela povedať aj milým ohrdnutá dievčina z Rajca (o. Žilina), o ktorej *to vedzeľi šeci, to sa v momence rozlecelo po celém Rajci, že si hu ňechcel zac*.

Rozširovanie zlomyseľných a nepravdivých reči si svoju metaforickú oporu našlo aj v ťažkostiach spojených s vyprázdňovaním čriev. Kým doklad z okolia Považskej Bystrice svedčí o tom, že kto *má lapotačku, furd behá* (Prosné), výsledku spomenutej neprijemnosti sa v slovenských nárečiach príznačne pripodobnil vecný obsah klebiet – *Ňemuožem počúvať takuo lapotaňie!* (Prochot, o. Nová Baňa) – a v Prosnom veru ani na klebetné ústa neplatí iné zahriaknutie ako *Zavri lapotačku!*

Slovo *lapota* býva tak všeobecným označením hlúpych reči, taľafatiek, porov.: *To sa len také lapoti, škoda času ho počúvaťi* (Návojevce, o. Topoľčany), ako aj dlhotrvajúceho rozprávania o nezmysloch, napr. *U_zo dve hod'ini tam stojá a len lapocú a lapocú* (Dol. Lehota, o. Dolný Kubín); *Ňelapoc, čo ňeviež istotne, keť si tam ňebola!* (Košťany nad Turcom, o. Martin); *Ten Jano bi aj do povnoci lapotav, kebi ho mav chto počúvať* (Hliník nad Hronom, o. Nová Baňa); *Nelapodz uš telo, ve_to aj tag nemá*

ani hlavi, ani peti! (Kameňany, o. Revúca); *Už bi si mohla prestat lapotat* (Zemianske Podhradie, o. Trenčín).

Sloveso *l'abdať* (s variantom *l'aptať*) postihol podobný osud. Zatiaľ čo v nárečiach Oravy, Gemera a väčšiny východného Slovenska primárne označuje špinenie, zbavovanie sa výlučkov, porov. *Čuože požrala tá krava, ke tag lapce po dvore?* (Dolná Lehota, o. Dolný Kubín); *Krava zaz l'abdze na dvore, zamec to!* (Mokrú Lúka, o. Revúca); *Hint'en Bodor otšklbňe d'eakú zel'inku, čo dočiahňe, a poton furd len l'abdá* (Pukanec, o. Levice), v časti východoslovenských a stredoslovenských nárečí pomenúva aj klebetenie a ohováranie, napr. *Jedna povi toto, druha zaš tamto a doraz jezd o čom l'abdac* (Čemerné, o. Vranov nad Topľou); *Neliabdaj telo po daromnici!* (Rochovce, o. Rožňava). V celoslovenskom aspekte je nárečové sloveso *l'abdať/l'aptať* označením nezmyselného hovorenia, tárania: *Enem laptau do svieta* (Záhorská Bystrica, o. Bratislava); *Čuosi lapce, aňi ho ňerozumiem* (Pucov, o. Dolný Kubín); *Porádno slovo mu z úst ňeviňde, len to furton l'abdaťi bude d'ejäkie daromňini!* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota); *Ženi l'abdaju na draže* (Žakarovce, o. Gelnica); *Mohla bi si uš prestadz l'abdac tote somarini!* (Torysa, o. Sabinov); *Uš tel'o ňel'abdži, bo už me ucha boľa* (Hatalov, o. Michalovce).

Ak začne niekto *liapať*, *lápať* či *l'apať*, môže to znamenať, že niečo hádže, napríklad *lápe to šecko dohromadi* (Brodské, o. Skalica) alebo *l'apal blato do dziroh v mure* (Studenec, o. Levoča), no na Spiši môžete začuť aj to, ako nádielke priveľkého množstva snehu predchádzalo, že *šneh l'em tag l'apal* (Kluknava, o. Gelnica). V Prosnom pri Považskej Bystrici liapajúci tvor nekontrolovateľne vyprázdňuje obsah svojich čriev, takže *kaje chojí, taje liape*, ale vo východoslovenských a západoslovenských nárečiach to bude často znamenať aj to, že tára, hovorí hlúposti, napr. *Kedi uš prestaňeš ti hlúposci lápať?* (Bošáca, o. Trenčín); *Ket še dva babi zejdu, ta to znaju tel'o l'apac, co strach* (Veľký Šariš, o. Prešov). Isté je teda jedno – ak je človek od kosti *veľka l'apa*, *furd bi l'em l'apal* (Dlhá Lúka, o. Bardejov), a preto takéhto klebetníka neodradí od jeho obľúbenej činnosti nič na svete a bude len *kidať a kidať* (Dubnica nad Váhom, o. Ilava).

Osobitným druhom motivácie pri pomenúvaní ohovárania sa stali rozličné zvuky, ktorými boli ľudia pravidelne obklopaní. V predošlom článku sme spomenuli *prpotanie* pripomínajúce pufkanie vriacej kaše a hovo-

řili sme predovšetkým o pomenovaniach klebetníc inšpirovaných zvukmi rôznych nástrojov a predmetov, ako napríklad bubon, dríštel'a či drkotačka. Inšpirujúce sú však aj zvuky príznačné pre ríšu zvierat, čo dokazuje označenie klebetiaceho človeka v prirovnaní *rapoce jak straka* (napr. v obci Jablonové pri Malackách) alebo slovesá vykvákať (rozšírené v náležitej fonetickej podobe v okolí Čadce) či vykotkodákať – *Jé nemažež daš povedať, bo hneť šitko vikotkodáká* (Čierna Lehota, o. Rožňava).

Rovnako je to aj s gáganím, ktoré je síce vlastné husiam, ale okrem tejto hydiny je zdrojom nepríjemného gagotavého zvuku aj neprestávajúci hlasný rozhovor, naplnený prevažne nepravdivými či zlomyseľnými rečami, porov. *Ďe si gagať tol'kie časi?* (Slovenská Ľupča, o. Banská Bystrica); *Ale negágaj uš kelo!* (Honce, o. Rožňava); *Len čo giadže aňi hus, od božieho rána sa jej papuľa ňezavre* (Čičmany, o. Žilina); *Gagotali bi na ulici do rána* (Malženice, o. Hlohovec). Okrem gágania a gagotania poznáme aj prípad takých ľudí, ktorí *ket spolu gágorili, nemala reč konca-kraja* (Šípkové, o. Piešťany). Spišské a šarišské žartovné označenie klebiet *gadu-gadu* sa dostalo aj do frazémy, ktorá dvíha varovný prst všetkým, ktorí klebetia a nevšimajú si, že im zatiaľ za chrbtom ktosi vyčíta – *Mi gadu-gadu, a psi fkrupoch* (Spišský Štvrtok, o. Levoča).

Skutočnosť, že roznášanie klebiet a neustále rozširovanie rečí rôzneho charakteru nie je vôbec také jednoduché, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať, sa odráža v lexémach označujúcich fyzickú aktivitu. V Šípkovom (o. Piešťany) klebetníci aj bez pomoci mlyna vždy *celú dzedzinu premleli*, v Bošáci si radšej všetci dajú na klebetníka vopred pozor, *abi ih ňeopletal*. Nejednen pletkár z okolia Novej Bane *len zlé vie obohnad' o rod'ine* (Prochot), radšej by však svoju energiu mohol investovať do toho, aby *obohnal celú záhradu plotom* (Horná Lehota, o. Dolný Kubín). Dôkaz o tom, že s klebetami sa dá naložiť vskutku rôzne, môžeme nájsť aj v detskej vysmievanke z Papradna (o. Považská Bystrica): *Jedna Beta, dve Beti predávali klebeti*.

Klebetníci v Košťanoch nad Turcom (o. Martin) vedia iných poriadne *oplachuvad' hubou*, v Klenovci (o. Rimavská Sobota) si na kdekde dokážu *piski vimívať* a bošácki ohovárači (o. Trenčín) svojich známych *opiérajú jazikom*. V oblasti úst ešte ostaneme, pretože zlomyseľné reči z nich možno nielen vypúšťať, ale aj *trúsiťi* (Málinec, o. Lučenec), veď na svet padajú rovnako ako omrvinky, ktoré sa rozsýpajú pri nedbanlivom prežúvaní. A tak

sa stáva, že nejedna skúsená pletkárka zas a znova kohosi *ožuva* (Dlhá Lúka, o. Bardejov). Klebetník sa svojej neresti často nie a nie zbaviť, reči z úst preto neustále nielen trúsi, ale ako taký zemiak či kôrku chleba neprestajne aj *dekoho hube omáľá* (Skalka nad Váhom, o. Trenčín), o ústach takýchto osôb sa preto v Pukanci (o. Levice) ľahko dopočujete, že ich má *ako krava rit'*.

V Sučanoch (o. Martin) si ohovárač neodpustí *pázd' jazik po ľudoch*, v Rimavskej Píle (o. Rimavská Sobota) si *chodí za jazikom*, prípadne má jazyk buď *ako suka chvost*, alebo *dĺhí, podrezaní* či *ostrí ako britva*. Informátor z obce Ludanice pri Topoľčanoch sa postťažoval, že ho *ľudí po jazikách nosá*. Z Prosného (o. Považská Bystrica) sa v našom archíve dokladov ocitol aj výrok informátora o tom, ako po ňom istá jazyčnica *šlahala jazičiskom*. V súvislosti s bolestivým šľahaním biča je tu ešte namieste dodať, že jazyk zlomyseľných klebetníkov sa v Košťanoch nad Turcom (o. Martin) prirovnáva k lemešu – kovovej ostrej časti pluhu určenej na vodorovné rezanie zeme, porov. *má jazig aňi lemeš*; prípadne sa v Bobrovci pri Liptovskom Mikuláši konštatuje, že klebetník *má dlhí lemeš*. Veľký klebetný jazyk dostal v Gemeri prívlastok *srbľávi* a v nárečí obcí Liptovské Sliače (o. Ružomberok) či Stará Bystrica (o. Čadca) býva expresívne pomenovaný *tliapač*.

Z ďalších zatiaľ nespomenutých výrazov označujúcich klebetenie sú v Šariši rozšírené aj slovesá *judzic*, *pripovedac*, *šimfovac*, *zohvarjac*, *žuvoric* i slovné spojenie *odbirac poclivoc*. V slovnej zásobe oravských nárečí nachádzame v súvislosti s ohováraním a klebetením výraz *bendečít'*, v Liptovských Sliačoch (o. Ružomberok) sa klebetníci môžu *šepúňať* a vo Veľkom Rovnom (o. Bytča) *tlachat'*. V dolnotrenčianskych nárečiach zvyknú klebetníci *čaragat'*, *spósobovať'* aj *špintat'*, v Bošáci (o. Trenčín) aj *offjéat*, v Lubine (o. Nové Mesto nad Váhom) *trachnit*. V Lamači (o. Bratislava) sa klebetenie označuje výrazom *hamižovať'* a zo záhorských nárečí poznáme aj výrazy *huškat* či *oficat*, v Senici *každí len druhého spôsobuje*. Ako na Záhorí, v okolí Levíc či Nového Mesta nad Váhom, tak aj v Spiši a celom Šariši sa používa sloveso *šimfovať'* (na niekoho) s variantom *šinfovať'* vo významе „pripisovať niekomu vinu ohováraním“.

Nikomu z nás nepadne dobre, keď príde do rečí. Neraz sme schopní urobiť skutočne všetko pre to, aby o nás nikto *ňeroznášal mandát* (Klenovec, o. Rimavská Sobota), *nenosil o nás otkazi* (Lukáčovce, o. Hlohovec), nebo-

daj aby si na nás ktosi *ňevimíval piski* (Dolná Lehota, o. Dolný Kubín). Dá sa tomu však naozaj vyhnúť? Nuž, klebetníkov už pravdepodobne nezmeníme, ale každý z nás môže začať od seba – veď *čhto ňedba na reči, tomu život šveči* (Dlhá Lúka, o. Bardejov) – a hlavne držte jazyk za zubami a *ňeropte s toho klebeti, čo som vám povedala!* (Pečenice, o. Levice).

LITERATÚRA

Archív nárečových textov. Digitálna databáza nárečových textov dialektologického oddelenia JÚĽŠ SAV.

BAKOŠ, Samko: Krátky slovník nárečia slovenského gemerského podľa Dr. Samka Bakoša. Zv. 2. Bratislava: Print-Servis 1998. 180 s.

BARTOVICOVÁ, Anna – KOVÁČIK, Ladislav: Pukanskuo nárečia. Čriepky z nárečového fondu. Pukanec: Obecný úrad Pukanec 2017. 157 s.

BELOVIČ, Alexander: Krátky slovník nárečia slovenského šalianskeho podľa Alexandra Beloviča. Zv. 18. Bratislava: Print-Servis 1994. 350 s.

BUFFA, Ferdinand: Slovník šarišských nárečí. Prešov: Náuka 2004. 350 s.

DUBOVICKÝ, Oskár: Slovník nárečia starobystrického. Čadca: Vzlet 2002. 171 s.

FERKO, Milan: Krátky slovník nárečia slovenského veľkorovnianskeho podľa Milana Ferka. Zv. 11. Bratislava: Print-Servis 1997. 141 s.

FRAŇOVÁ, Ludmila: Lubinský nárečový slovník. Lubina 2006. 107 s.

JANDUŠÍKOVÁ, Lenka – BULÍKOVÁ, Margita: Hori zeŕené, vodi studzené: ľudové piesne, kroje, zvyky a tradície z Papradna. Papradno: Obec Papradno 2017. 248 s.

KARABA, Cyril: Krátky slovník nárečia slovenského drahovského podľa Cyrila Karabu. Zv. 27. Bratislava: Print-Servis 2004. 177 s.

Kartotéka Slovníka slovenských nárečí. Dialektologické oddelenie JÚĽŠ SAV.

KOLLÁROVÁ, Magdalena: Jako viprávame v Bošáci. Bošáca 2021. 128 s.

KOŠTIAL DUBNICKÝ, Vlado – BENECH, Richard: Dubnický nárečový slovník. Dubnica nad Váhom 2011.

KRET, Anton: Krátky slovník nárečia slovenského spišského podľa Dr. Antona Kreta. Zv. 1. Bratislava: Print-Servis 1994. 150 s.

MORAVČÍK, Štefan: Krátky slovník nárečia slovenského záhoráckeho jakubovského podľa Štefana Moravčíka. Zv. 7. Bratislava: Print-Servis 1996. 175 s.

ONDREJKA, Kliment: Krátky slovník nárečia slovenského liptovskosliačského podľa Klimenta Ondrejku s redakciou Štefana Cifru. Zv. 12. Bratislava: Print-Servis 1997. 593 s.

ONDRIŠ, Lubomír: Diferenčný slovník lamačského nárečia. Bratislava: Mestská časť Bratislava-Lamač 2010. 157 s.

ORLOVSKÝ, Jozef: Gemerský nárečový slovník. Martin: Vydavateľstvo Osveta 1982. 424 s.

PALKOVIČ, Konštantín: Krátky slovník nárečia slovenského záhoráckeho senického podľa Konštantína Palkoviča. Zv. 9. Bratislava: Print-Servis 1996. 142 s.

ROMAN, Ján: Kokavské nárečie. Martin: Osveta 1974. 88 s.

ŠIMUNOVÁ, Dagmar. Ráno sa mu nesce, večer sa mu ŕaži. In: Zo studnice rodnej reči 3. Red. K. Balleková – M. Smatana. Bratislava: Veda 2023, s. 258 – 262.

ŠIMUNOVÁ, Dagmar. Suknica jej večne visí. In: Zo studnice rodnej reči 3. Red. K. Balleková – M. Smatana. Bratislava: Veda 2023, s. 324 – 326.

Slovník slovenských nářečí. I. A – K. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1994. 936 s.

Slovník slovenských nářečí. II. L – P (povzchádzať). Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 2006. 1 066 s.

Slovník slovenských nářečí. III. (P-poza – R). Red. Adriana Ferenčíková. Bratislava: Veda 2021. 816 s.

SMATANA, Miloslav. Šťavnato, ale s mierou (O nadávkach v nářečiach). In: Zo studnice rodnej reči 3. Red. K. Balleková – M. Smatana. Bratislava: Veda 2023, s. 252 – 257.

ŠTEFEKOVÁ, Emília. Lábe, Lábe... Lábsky nářečový slovník a všetko krásne, čo s ním súvisí. Skalica 2006. 322 s.

TOMISOVÁ, Eva: Nářečie Starej Turej. Bratislava: Eko-konzult 2018. 159 s.

ROZLIČNOSTI

Paleo diéta, keto diéta alebo paleodiéta, ketodiéta?

V jazykovej poradni sme sa stretli s otázkou, ako správne písať výrazy *ketodiéta/keto diéta* a *paleodiéta/paleo diéta* – spolu ako jedno slovo alebo oddelene.

Najskôr sa budeme venovať podobám *paleo diéta* a *paleodiéta*. Štvrtý zväzok Slovníka súčasného slovenského jazyka (2021) zachytáva výraz *paleo* trikrát. Prefixoidom *paleo-* sa označuje prvá časť zložených slov s významom „dávny, dávnoveký, starý, najstarší“ a uvádzajú sa pri ňom príklady *paleobotanika*, *paleolit* a *paleoslavistika*. Nesklonné adjektívum *paleo* má dva významy: 1. „podobný paleolitu, staršej kamennej dobe; založený na princípe paleolitického stravovania, predpokladaného stravovania človeka v paleolite, pri ktorom sa uprednostňovala prírodná strava“, napr. *paleo stravovanie*, *paleo životný štýl*, *paleo recepty*, 2. súvisiaci s paleolitickým stravovaním, napr. *paleo centrum*, a hodnotí sa ako hovorové slovo. Do tretice sa heslo *paleo* spracovalo tiež ako hovorové nesklonné substantívum stredného rodu *paleo* s významom „strava, stravovanie podobné predpokladanému stravovaniu človeka v paleolite, pri ktorom sa nekonzumujú priemyselne spracované potraviny a uprednostňuje sa prírodná strava (mäso, ryby, vajíčka, tuky, ovocie, zelenina, oriešky a pod.), paleolitické stravovanie“, napr. *vyskúšať si paleo*, *nikdy som o paleo nepočula*. Vo Veľkom slovníku cudzích slov (2008) sa uvádza, že výraz *paleo-* je prvou časťou zložených slov s významom „pravek, praveký, predhistorický, starý, dávny, dávnoveký a pod“. Berúc do úvahy len slovníkové výklady, možno konštatovať, že výraz, na ktorý sa spýtovali v telefonickej jazykovej poradni, sa nepíše ako jedno slovo, lebo nesúvisí priamo s významom prefixoidu *paleo-*. Ide o slovné spojenie skráteného prídavného mena *paleo* a podstatného mena *diéta* – *pa-*

Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA č. 2/0132/24 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe 2.

leo diéta. Skrátienina *paleo* sa dozaista prevzala z pôvodného anglického spojenia *paleo diet*, ktoré vzniklo z adjektíva *paleolithic* a substantíva *diet*. Z frekvencie dokladov v korpuse¹ vyplýva, že prídavné meno *paleo* v spojení *paleo diéta* je výrazne častejšie ako zloženina *paleodiéta*, a to aj v prípade spojení s inými podstatnými menami, napr. *paleo strava*, *paleo výživa*, *paleo potravina*, *paleo stravovanie*, *paleo recept*, *paleo životný štýl*.

Slová *ketodiéta* ani *keto* sa v slovníkoch doteraz nesppracovali. Aby sme mohli zistiť, či v tomto prípade možno postupovať analogicky, musíme si overiť význam pomenovaní. Podľa elektronického Lexikónu medicíny² je plný názov uvedenej diéty *ketogénna diéta*. Ide o diétu obsahujúcu veľké množstvo tukov s minimálnym množstvom proteínov a sacharidov, ktorá vyvoláva *ketózu*, stav charakterizovaný abnormálnou koncentráciou ketolátok v tkanivách a telových tekutinách (porov. heslá *ketogénna diéta* /na stránke sa uvádza pravopisne nesprávne heslo *ketogénny*, ďalej v texte už *ketogénna diéta*/ a *ketóza*) a jej cieľom je zníženie telesnej hmotnosti. Prídavné meno *ketogénny* sme v slovníkoch nenašli. Vo Veľkom slovníku cudzích slov (2008) sa na rozdiel od elektronického terminologického slovníka uvádza adjektívum *ketogenický* s kvalifikátorom lekársky výraz a s vysvetleným termínom *ketogenická diéta* „metóda liečiaci epilepsiu dlhodobou (približne dvojročnou) prísnu diagnostikovanou diétou“. V slovníku cudzích slov sa tiež spracovali slová s prvou časťou *keto-* s významom „súvisiaci s ketónom, ketónový“, napr. *ketolátka*, *ketonémia*, *ketonický*, *ketonúria*, *ketoskupina*.

Adjektíva *ketogénny* a *ketogenický* sa podľa dokladov v korpuse používajú v rovnakom význame, výrazne však prevažuje podoba *ketogénny*, napr. *Klinická štúdia, ktorá by poukazovala na možnosť úplného vyliečenia rakoviny pomocou ketogénnej diéty, neexistuje* (lovcisarlatanov.sk). – *Môže ketogénna diéta spôsobiť nebezpečný stav zvaný ketoacidóza?* (zapiskynutriholicky.wordpress.com). Na slovné spojenie *ketogenická diéta* je menej dokladov, napr. *Opakujeme, že paleo ani ketogenická diéta by nemali byť „mäsové“, ale predovšetkým „zeleninové“ diéty* (paleo.sk). Častejšie ako

¹ Korpus Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01) vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim 9.0) a dát z webových korpusov a slúži potrebám pracovníkov JÚEŠ SAV, v. v. i. [cit. 31. 1. 2024].

² Dostupný na stránke vydavateľstva Asklepios <http://datasolution.sk>.

spojenie *ketogenická diéta* sa v korpuse vyskytujú doklady na slovné spojenie *ketónová diéta*, napr. *Ja som sa rozhodol vyskúšať jeden z tých reálnych [spôsobov], ktorý je postavený na vedeckých poznatkoch – ketónovú diétu alias ketodiétu* (imunita.online). – *V ketónovej diéte sa za deň nesmie prijať viac ako 40 g sacharidov, aby bol organizmus stále vo vysokej ketóze* (keto-fit.sk). Slovo *keto* v spojení *keto diéta* je skrátaná podoba adjektíva *ketogénny*, resp. *ketogenický*, čo podporuje písanie daného spojenia oddelene ako v prípade výrazu *paleo diéta*.

V korpuse sme overovali aj frekvenciu písania výrazov *keto diéta* a *keto diéta*. Z prieskumu vyplynulo, že v súčasnosti používatelia preferujú písanie dvojslovného výrazu *keto diéta* (733 dokladov oproti 332 dokladom jednoslovného výrazu *ketodiéta*). Zdá sa teda, že slovo *keto* sa funkčne používa ako nesklonné adjektívum (podobne ako *paleo*). Kým výraz *paleo* funguje aj ako substantívum, a to pomerne často, *keto* sa dnes ako nesklonné podstatné meno stredného rodu využíva len okrajovo. V korpusových textoch sme našli niekoľko dokladov, napr. *Bolo by veľmi zaujímavé robiť si takýto denník, aj keď prejdete na keto znovu* (martinchudy.sk). – *Ketogénna diéta alebo keto ako štýl stravovania je niečo, o čom sa popísalo mnoho* (fitcul.trefresher.sk).

Napriek vyššej frekvencii dokladov na písanie výrazov *paleo diéta* a *keto diéta* oddelene spôsobené aj vplyvom pôvodného anglického pravopisu odporúčame písať ich ako zloženiny s prefixoidmi *paleo-* a *keto-* – *paleodiéta* a *ketodiéta*. Pre slovenčinu je prirodzené, že tento typ pomenovaní sa píše ako jedno slovo, možno však akceptovať aj dvojslovné písanie výrazov *paleo diéta* a *keto diéta*. Predpokladáme, že vzhľadom na rozšírenie v jazykovej praxi sa v budúcnosti do slovníkov zaradí aj hovorové neohybné adjektívum *keto* (ako *paleo*).

Judita Páleníková
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i.

LITERATÚRA

Slovník súčasného slovenského jazyka. O – Pn. Ved. red. A. Jarošová, Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2021. 1 128 s.

ŠALING, Samo – IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária – MANÍKOVÁ, Zuzana: Veľký slovník cudzích slov. 5., revidované a doplnené vydanie. Bratislava – Prešov: Vydavateľstvo SAMO 2008. 1 184 s.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

<http://datasolution.sk/index.php?page=enc&znak=K&cs=59> [cit. 5. 4. 2024].

SPRÁVY A POSUDKY

Cenná kniha o výnimočnej vedeckej osobnosti

*linea recta brevissima
priamo najbližšie k pravde*

[KAČALA, Ján: Ludovít Novák v zápasoch o slovenčinu. Bratislava: LÚČ. Ústav dejín kresťanstva 2023. 56 s.]

Na začiatku tohto textu treba jednoznačne konštatovať, že kniha s uvedeným názvom je veľmi cenným a jasným prínosom nielen pre historickú a súčasnú slovenskú jazykovedu, lež spoločensky aj širšie, o čom sa zmieniame v nasledujúcich častiach jej recenzie. Autorom knihy je profesor Ján Kačala, súčasný jazykovedec jednoznačne patriaci do radu najvýznamnejších slovenských jazykovedcov v najnovších dejinách slovenskej jazykovedy, vysokoškolský pedagóg, systémovo a systematicky pracujúci človek s evidentnými zásluhami v bádani a prenášaní vedeckých poznatkov o slovenskom národnom jazyku s dôrazom na spisovnú slovenčinu do školskej, inštitucionálnej i každodennej jazykovokomunikačnej praxe. Jeho vedeckovýskumný záber zasahuje takmer všetky oblasti národného jazyka vrátane dejín spisovného jazyka, jeho normy a kodifikácie; osobitne treba uviesť Kačalove široko – doma i v zahraničí – uznávané vedecké výsledky výskumu syntaktickej štruktúry vety, jej intenčných štruktúr a gramatickej perspektívy s akcentom na vstup sémantiky do opisu a výkladu vetnej stavby slovenského jazyka. Na tomto mieste treba dodať, že je autorom desiatok monografií, enumeračne ide o tridsať kníh, a počet vedeckých štúdií presahuje číslo päťsto.

Monografia Jána Kačalu o Ludovítovi Novákovi hodnotovo nadväzuje na jeho predchádzajúcu a nedávno vydanú knihu o osobnostiach slovenskej jazykovedy v časovom rozmedzí prvých desaťročí predchádzajúceho sto-

ročia (Czambel, Škultéty, Bartek, Pauliny, Ružička, Horecký...); v nej dominantne vystupuje osobnosť Ľudovíta Nováka. Všetky tematicky dôležité a zistené údaje z tejto knihy funkčne využil v posudzovanej monografii na podrobnejší opis a výklad jednoznačných Novákových zásluh a predovšetkým (v celoštátnom a celonárodnom význame a zmysle) výsledkov v jeho ustavičných „zápasoch o slovenčinu“. Ján Kačala sa v knihe zameriava na stĺpové deje, javy, udalosti a najmä okolnosti, ktoré vyvolali permanentné Novákovy snahy o svojbytnosť slovenčiny, najmä jej spisovnej formy na pozadí – a to je z hľadiska poznania pertraktovaných tém azda najdôležitejšie – historických dobových súvislostí.

Po úvodnom študentskom profile Ľudovíta Nováka s názvom *Osobnosť a vedecké dielo Ľudovíta Nováka* (s. 6 – 8), v ktorom sa dozvedáme o rokoch a miestach jeho vysokoškolských štúdií (1927 – 1932 na Karlovej univerzite v Prahe, kde sa stal ešte ako študent členom významného a najmä v Európe známeho Pražského lingvistického krúžku, následne bol dva roky na študijnom pobyte v Paríži), nasleduje ďalšia téma, v ktorej sa autor monografie zameriava na vybrané oblasti zo synchronnej a diachrónnej fonológie a na dejiny slovenského jazyka (s. 8 – 10).

Z jazykovedných disciplín sa autor publikácie na prvom mieste venuje dosahu a vplyvu Novákových prác na ďalší rozvoj slovenskej jazykovedy v priestore synchronnej a diachrónnej fonológie, podrobne rozvádza a vysvetľuje jeho zásadné prínosy vo výklade početných hláskových vývinových procesov a ich súvekých výsledkov v slovenčine a osobitne v strednej slovenčine. Predovšetkým Novákovou zásluhou dnes vieme, že práve ona – v podobe *kultúrnej strednej slovenčiny* – sa stala pre Ľudovíta Štúra východiskom jeho kodifikačného činu roku 1843. Autor tu osobitne zdôrazňuje veľmi dôležitú Novákovu teóriu o rozdielnosti a uplatnení spoluhláskovej mäkkostnej korelácie v západnej a východnej slovenčine a samohláskovej mäkkostnej korelácie v juhovýchodnej strednej slovenčine. Novákovy výklady o týchto vývinových hláskových javoch nájdeme v jeho vrcholnom diele *K najstarším dejinám slovenského jazyka* (knihla vyšla oveľa neskôr, než bol hotový jej rukopis; tu poznamenávame, že nielen knihy majú svoje osudy, lež aj rukopisy – je to aj dnes zaujímavý fragment z jeho vedeckého života). Význam Novákovy fonologickej teórie neskôr, ako je známe, explicitne potvrdil jeho pokračovateľ Eugen Pauliny vo vynikajúcom vedeckom

diele *Fonologický vývin slovenčiny* (1963). Na týchto miestach Ján Kačala konštatuje Novákove zásluhy vo výklade dejín spisovnej slovenčiny spojené s vysokým hodnotením Ľudovíta Štúra ako jazykovedca. Jednoznačne vyznieva Kačalovo konštatovanie, že Ľudovít Novák je zakladateľom slovenskej fonologickej školy; tu sa opiera o súbor jeho vedeckých príspevkov s názvom *Fonológia a štúdium slovenčiny* ako základnej a východiskovej fonologickej teórie pre ďalšie výskumné generácie.

Nasledujúcou stručnou a výstižnou (práve výstižnosť je podstatným znakom sledovanej Kačalovej knižky) kapitolou je *Obraz súvekej jazykovej situácie slovenčiny*. Na začiatku tejto state autor zdôrazňuje širší tematický záber dnes už takmer legendárneho Novákovho diela *Jazykovedné glosy k československej otázke* (Matica slovenská 1935). Ján Kačala akcentuje ťažiskové témy súvisiace so vzťahmi Čechov a Slovákov žijúcich v podmienkach spoločného štátu (od roku 1918); upozorňuje, že tieto vzťahy Novák vidí nielen cez prizmu jazykovedca (tu treba zdôrazniť Novákove znalosti nielen z jazykovedy), lež aj širšie – z národno-štátoprávných, kultúrohistorických, spoločensko-ideologických a vzdelávacích oblastí. V nepriaznivom období čechoslovakizmu boli pre Slovákov priam životodarné Novákove otvorené hlasy o samostatnosti a svojbytnosti slovenského národa vychodiace jedine z jeho vôle a podobne je to aj pri posudzovaní otázky samostatnosti jeho jazyka, teda slovenského jazyka. Na týchto miestach Ján Kačala konštatuje, že životnou cestou (mladého) Ľudovíta Nováka bol ustavičný zápas o samostatnosť slovenského národa a samostatnosť jeho národného a spisovného jazyka. Na bližšie poznanie všetkých rozhodujúcich faktorov týkajúcich sa globálnych vzťahov medzi Čechmi a Slovákmí, pravdaže, najmä v štátoprávnom nároku Slovákov a ich jazyka, by bolo treba viac textového priestoru; kniha Jána Kačalu je presvedčivým dôkazom toho, čo Ľudovít Novák vo vtedajších sociálnopoliticky ťažkých časoch pre Slovákov urobil. Novákove jazykovedné glosy to jednoznačne potvrdzujú. Aj či najmä v tom je Kačalova kniha pre súčasného slovenského čitateľa cenná a užitočná a nemala by chýbať vo vzdelávacích a kultúrnych inštitúciách.

Bolo by chybou obísť v recenzii Kačalovej knihy veľmi dôležitú časť týkajúcu sa Novákových snáh a úsilií vychádzajúcich z jeho osobných presvedčení o potrebe reformy slovenského pravopisu; dokazujú to jeho štúdie

K problému reformy československého pravopisu (1931), *Ľudovít Štúr a fonetický pravopis* (Slovenská reč 1935/36) a *K reforme slovenského a českého pravopisu* (1981). Autor konštatuje, že Ľudovít Novák mieril, okrem iného, najmä na odstránenie nadbytočného písmena ypsilon zo slovenskej pravopisnej sústavy; vo svojich reformných zásadách sa Novák opieral o Antona Bernoláka a najmä (to treba zdôrazniť) o Ľudovíta Štúra a jeho racionálnu a všetkým Slovákom vyhovujúcu pravopisnú sústavu bez ypsilonu. Aj napriek tomu, že dokázal neopodstatnenosť konzervatívnych a historizujúcich zásad M. M. Hodžu a jeho vplyv na M. Hattalu (ktorý Hodžu automaticky vo všetkom priam „kopíroval“), jeho presvedčivé návrhy na vynechanie ypsilonu zo slovenského pravopisu v nasledujúcich rokoch a v rozličných komisiách neprešli.

V ďalšej kapitole knihy sa Ján Kačala stručne zaoberá Novákovou teóriou trinárnych lineárnych útvarov v podobe začiatok – stred – koniec a ich vzájomných vzťahov (na princípe koniec je znakom začiatku), nulovou morférou a nulovou syntagmou, o ktorých autor knihy konštatuje, že „... ide o vedecky náročné, niekedy aj exkluzívne témy, ktorým sa v slovenskej jazykovede málokto iný sústavnejšie zaoberal“ (s. 15).

Tematicky podrobne je rozvrstvená kapitola knihy venovaná jazykovej situácii na Slovensku v 30. rokoch 20. storočia; Ján Kačala slovenskú jazykovú situáciu komplexne hodnotí na pozadí (už spomínaných) vzťahov Čechov a Slovákov, z ktorých zdôrazňuje 1. zákonodarnú stránku postavenia slovenčiny ako národného jazyka slovenskej časti republiky, 2. pripravenosť (nepripravenosť) slovenčiny na plnenie jej spoločensko-kultúrnych úloh, 3. „... vzájomný vzťah slovenskej ‚vetvy‘ a českej ‚vetvy‘ štátneho československého jazyka v teórii a praxi“; kým na českej strane a rovnako aj v myšliach niektorých čechoslovakistov panovala „predstava o jednote československého jazyka, slovenská strana bránila myšlienku samostatnosti slovenčiny ako národného jazyka Slovákov“ (s. 19 – 20). Štvrtý rozmer jazykovej situácie na Slovensku vtedajších rokov autor vidí v úvahe o jestvovaní alebo nejestvovaní vedeckej ustanovizne starajúcej sa o spisovný jazyk a jeho vedecký výskum. Pripomína historicky overený fakt, že úlohu a funkciu vedeckej ustanovizne vo vtedajšom čase veľmi dobre plnila Matica slovenská a jej jazykový odbor, v ktorom pôsobil práve Ľudovít Novák ako jeho garant. A nakoniec v piatom rozmere vidí „mieru poznania spisovnej

slovenčiny zo strany jej praktických používateľov“ (s. 20), no správne podčiarkuje, že jazykové (po)vedomie Slovákov bolo oslabené najmä vinou nedostatočného či miestami takmer nulového (pozn. F. R.) vtedajšieho školského jazykového vzdelávania, a tak sa na Slovensku hovorilo či dokonca aj písalo „československou miešatinou“ (s. 21) alebo (najmä v súvislých južných častiach Slovenska od západu na východ, pozn. F. R.) maďarsko-slovenskou miešatinou. Napriek tomuto stavu sa, ako autor knihy konštatuje, situácia postupne zlepšovala. V týchto súvislostiach sa dotýka aj statusu prvých *Pravidiel slovenského pravopisu* (1931) orientovaných (najmä „zásluhou“ českého profesora Václava Vážneho) výrazne čechoslovakisticky.

Čitateľ Kačalovej knihy nájde aj doposiaľ azda najpodrobnejší rozbor Novákovho diela *Jazykovedné glosy k československej otázke*, o ktorej som sa už v tomto texte zmienil, no opätovne treba pripomenúť, že Ľudovít Novák v súvislosti s touto problematickou otázkou musel zápasíť (lebo tak chcel) s ústredným problémom a témou – čo je to československá otázka s dôrazom na dve odlišné ideológie – ideológiu československú a ideológiu slovenskú. Kačalove výklady tu vyznievajú jednoznačne v prospech toho, v čom, ako, s kým a najmä prečo Ľudovít Novák zápasil – boli to zápasy o samostatnosť slovenčiny a samostatnosť slovenského národa. Týmto otázkam sa Novák venoval v osobitnej štúdií *Význam spisovnej slovenčiny pre národnú ideológiu*, pričom v nej zanechal pre súčasníkov (nielen jazykovedcov) jedno zo svojich zásadných konštatovaní, že jazyk je sociálny jav spojený so životom spoločnosti a jej ľudí, lebo keď Slovákov povie – „... samostatný jazyk alebo samostatný národ, to je z jeho stanoviska platné, aj keby sa veda proti tomu akokoľvek stavala“ (s. 26). Práve na tomto mieste sa funkčne vraciam k Novákovej celoživotnej a sústavnej snahe odstrániť grafému ypsilon zo slovenského pravopisu, preto znova opakujem jednu z ústredných hodnotových téz Ľudovíta Nováka, ktorá hovorí, že jazyk je sociálny jav, a rovnako aj ďalšiu – pravopis nie je jazyk. Aj keď Novákovi táto snaha nevyšla, jeho tézy stále platia; aj autor tejto recenzie je presvedčený, že tak, ako platili a platia všetky Novákove argumenty na prospech samostatnosti slovenského národa a jeho slovenského jazyka vrátane spisovnej slovenčiny, tak aj v súčasnosti platia jeho argumenty v neprospech zbytočného a pravopis komplikujúceho písmena – znaku či grafémy – ypsilonu, ktorý treba zo slovenského pravopisu vynechať. Spoločensko-vedeckých dôkazov na

to bolo i je dost', lebo hodžovsko-hattalovská reforma a jej prijatie nebolo dobrým počinom.

Na záver tejto časti textu zdôrazním to, čo Ján Kačala píše v poslednej kapitole knihy. Akademik Ľudovít Novák sa ako prvý slovenský jazykovedec systematicky venoval otázkam československej, českej a slovenskej jazykovej politiky a vtedajšej jazykovej situácie, národno-jazykovej samostatnosti a systémovo a systematicky presadzoval, aby sa v prípade samostatnosti slovenského jazyka uplatnilo jazykové zákonodarstvo. V posledných častiach knihy sa Ján Kačala venuje aj otázkam Novákových úsilí v nových spoločenských situáciách (od s. 45 a n.).

Ľudovíta Nováka a Jána Kačalu dávam do potenciálnej paralely pomocou metafory súvisiacej s našim národným a spisovným jazykom – slovenčinou. Ľudovít Novák musel, bo tak chcel, národnoreprezentačnú, a teda vzácnu „rastlinu“ vo vtedajších nepriaznivých „poveternostných“ podmienkach (za)sadiť, dbať o ňu nielen preto, aby sa ujala a naďalej sa životne rozvíjala, ale aj preto, aby bola našou národnou a reprezentačnou rastlinou; Ján Kačala ju dnes svojimi vedeckovýskumnými a publikačnými aktivitami chráni, kultivuje, zásobuje teplom, svetlom i vodou. Robí tak akiste (aj) preto, lebo vie, že na jej tele sú aj miesta, ktoré treba preventívne, systémovo a systematicky sledovať. Akademik Ľudovít Novák si takúto knihu (konečne) jednoznačne zaslúžil a Jánovi Kačalovi nám prichodí poďakovať sa za túto prácu nielen v mene slovenských jazykovedcov, lež aj širšie – v mene Slovenska a Slovákov.

(A celkom nakoniec – okrajovo, no v týchto súvislostiach vecne uvádzam ešte toto: Ľudovít Novák bol mojím školiteľom v oblasti všeobecnej jazykovedy a dejín slovenského jazyka, naše stretnutia boli časté a nielen pracovné, lež neraz aj súkromné – ale to je už iná téma. Azda aj preto som túto knihu z úcty k nemu a so záujmom prečítal a posúdil).

*František Ruščák
Prešov*

Vladimír Benko, programátor a jazykovedec, oslavuje ďalšie jubileum

Keď začneme v databáze lingvistických časopisov vydávaných Jazykovedným ústavom L. Štúra SAV vyhľadávať meno Vladimír Benko, možno až prekvapivo často narazíme na kolokát „programátor“. Niežeby toto slovo nezastrešovalo aj tie pracovné činnosti, ktorými V. Benko, aktuálne vedecký pracovník v oddelení súčasnej lexikológie a lexikografie Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV, bol alebo ešte stále je zapojený do najrôznejších lingvistických projektov, no označenie nášho jubilanta ako „programátora“ považujeme za veľké zjednodušenie toho, čím všetkým prispieva k rozvoju počítačového spracovania jazyka, korpusovej lingvistiky a počítačovej lexikografie.

Po hlbšom začítaní sa do textov, v ktorých sa meno V. Benka objavuje, samozrejme, zistíme, že ani ich autori jubilanta nevnímajú iba ako programátora, no plnohodnotne reflektujú celú šírku znalostí a vedomostí, ktorými obohacuje slovenskú lingvistiku. Za všetky takéto texty spomeňme tie, ktoré vznikli pri príležitosti jeho predchádzajúcich jubileí – *Jubilant Vladimír Benko* (Ondrejovič, 2004), *Jubilujúci Vladimír Benko alebo O blahodarnom vplyve niektorých inžinierov na jazykovedu* (Jarošová, 2004), *Vladimír Benko znovu jubiluje* (Ondrejovič, 2014), *Vladimír Benko – poobhliadnutie sa za jubilantovým desaťročím* (Ivanová – Sokolová, 2014). V nich sa totiž okrem vedeckovýskumného rozmeru zdôrazňujú aj osobnostné kvality, vďaka ktorým je spolupráca s V. Benkom nielen odborne zmysluplná, ale aj ľudsky hodnotná.

Hlavné línie profesionálnej cesty jubilanta sú relatívne jasne a podrobne opísané v už uvedených textoch. Žáner jubilejného článku nám však určuje ich s odstupom jedného desaťročia aspoň v základných kontúrach priblížiť opäť a doplniť o nové, aktuálne údaje, keďže jubilant zo svojho neúnavného nasadenia nepoľavil ani v poslednom období.

V. Benko sa narodil 28. apríla 1954 v Liptovskom Mikuláši a vyrastal v Nitre. V rokoch 1972 – 1978 študoval na Elektrotechnickej fakulte Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave odbor technická kybernetika. Začiatky jeho profesionálnej kariéry sa spájajú s Ústavom pre informácie a riadenie kultúry v Bratislave (1978 – 1980), kde sa venoval softvérovému

inžinierstvu, a neskôr s Výpočtovým strediskom a Informačným centrom SAV (1980 – 1992), kde už svoju pozornosť upriamil na textové databázy a počítačové slovníky. Od roku 1990, keď začal pôsobiť aj v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV, bol členom pracovnej skupiny počítačovej lingvistiky, ktorú viedol J. Horecký. V roku 1996 stál pri zrode oddelenia spracúvania lingvistických dát a v roku 2001 v spolupráci s A. Jarošovou pripravil na rokovanie vlády návrh projektu korpusového pracoviska Jazykovedného ústavu, pričom výrazné zásluhy má aj na postupnej komputelizácii a informatizácii tejto inštitúcie. Ako výskumný a pedagogický pracovník pôsobil v Laboratóriu počítačovej lingvistiky Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (1992 – 2010), ktoré istý čas aj viedol, a od roku 1998 až do súčasnosti vyučuje základy korpusovej lingvistiky na UNESCO Katedre plurilingválnej a multikultúrnej komunikácie Univerzity Komenského v Bratislave. V roku 2016 sa „papierovo“ stal okrem programátora aj jazykovedcom, keď na Univerzite Komenského v Bratislave (školiacim pracoviskom bol Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV) v odbore slovenský jazyk úspešne obhájil dizertačnú prácu *Tvorba webových korpusov a ich využitie v lexicografii*. V. Benko bol teda bezprostredne prítomný pri všetkých dôležitých momentoch vývoja slovenskej počítačovej a korpusovej lingvistiky.

Meno V. Benka nachádzame predovšetkým v tých lingvistických prácach a projektoch, v ktorých je zreteľný aplikačný rozmer a praktický presah. Možnosti využitia prostriedkov počítačovej lingvistiky pri opise jazykového systému ukázal najmä v oblasti morfológie, čoho výsledkom sú dve monografie vytvorené v spoluautorstve s J. Hašanovou a E. Kostolanským – *Počítačové spracovanie slovenského jazyka. Morfológia podstatných mien* (1998) a *Model morfologickej databázy slovenčiny. Počítačové spracovanie* (2004). V týchto publikáciách sa vymedzujú morfologické paradigmy flektívnych slovných druhov, ktoré sa dnes využívajú pri tvorbe slovníkov či pri morfologickej anotácii korpusov. Z oblasti počítačovej podpory pri vyučovaní cudzích jazykov spomeňme napríklad štúdie *Jazykové zdroje: cudzie jazyky „mono-“ i multimediálne* (1999), *Web Corpora and Language eaching* (2010), z oblasti prekladu terminológie napríklad participáciu na *Slovensko-anglicko-francúzsko-nemeckom slovníku k Spoločnému európskemu referenčnému rámcu pre jazyky* (2008, 2009) či na publikácii *Učenie*

sa, vyučovanie a hodnotenie cudzích jazykov v terminologickom rámci. *Slovník termínov k Spoločnému európskemu referenčnému rámcu pre jazyky* (2010).

Dominantnou oblasťou pôsobnosti V. Benka je však nepochybne počítačová lexicografia. Správou lexikálnych databáz, tvorbou editačných a validačných programov, programov na transformáciu textov do výsledných tlačových formátov a navrhovaním rozličných nielen technických, ale aj jazykových zlepšení sa spája so všetkými slovníkovými dielami, ktoré za posledné desaťročia vznikli v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV – so *Slovníkom slovenských nárečí*, s *Historickým slovníkom slovenského jazyka*, s *Krátkym slovníkom slovenského jazyka*, so *Synonymickým slovníkom slovenčiny* a so slovníkovou časťou *Pravidiel slovenského pravopisu*. Práca V. Benka na lexicografických projektoch sa neobmedzuje len na produkciu Jazykovedného ústavu. V spolupráci s prešovskými kolegami M. Sokolovou, G. Moškom a F. Šimonom stojí za *Morfematickým slovníkom slovenčiny* (1999) a s M. Sokolovou, B. Czéreovou, M. Ivanovou, G. Moškom, M. Ološtiakom, F. Šimonom a K. Vužňakovou za *Slovníkom koreňových morfém slovenčiny* (2005, 2007, 2012). So Slovenským pedagogickým nakladateľstvom spolupracoval napríklad pri príprave slovníka *Password – anglického výkladového slovníka so slovenskými ekvivalentmi* (1993), *Rusko-slovenského frazeologického slovníka* (1998) či *Paronymického slovníka* (1999). Ako dátový administrátor pracoval na *Webster's New English Dictionary* (2004) a *Webster's New Spanish-English English-Spanish Dictionary* (2004).

V súčasnosti má V. Benko svoje nezastupiteľné miesto v kolektíve *Slovníka súčasného slovenského jazyka*. Vďaka jubilantovi sa pri príprave tohto lexicografického diela využívajú najmodernejšie počítačové nástroje používané aj v takých prestížnych svetových vydavateľstvách, ako sú Oxford University Press, Cambridge University Press, Harper Collins, Macmillan a pod. Zmieniť sa treba najmä o programovom nástroji *Word Sketch Engine* spoločnosti Lexical Computing, ktorý adaptoval na slovenčinu a autorskému kolektívu slovníka slúži na vyhľadávanie na morfológickú a kolokačnú analýzu korpusových zdrojov. Rovnako významné je vytvorenie tzv. *LexiCorpu*, lexicografického portálu umožňujúceho priame vyhľadávanie v slovníkových zdrojoch (ktoré vznikli na pôde JÚĽŠ SAV), čo zásadným spôsobom uľahčuje, zrýchľuje a systematizuje lexicografickú prácu

(bližšie k tomu v štúdiách *LexiCorp: Corpus Approach to Presentation of Lexicographic Data*, 2019, *Horeckého Projekt bázy dát slovenského jazyka, Slovníkový portál JÚLŠ SAV a portál LexiCorp*, 2022). V. Benko je zároveň autorom grafického dizajnu hesla v tomto slovníku, ktorého jednotlivé zväzky ocenila Jednota prekladateľov a tlmočníkov v súťaži Slovník roka (2008, 2011, 2021).

Z hľadiska budovania korpusov nemožno nespomenúť ani webové korpusy *Aranea*, systematicky tvorené od roku 2013. Portál momentálne ponúka väčšie i menšie webové korpusy dvadsiatich siedmich jazykov (arabčina, bulharčina, čínština, čeština, dánčina, holandčina, angličtina, estónčina, finčina, francúzština, gruzínčina, nemčina, maďarčina, taliančina, latinčina, lotyšština, nórčina, perzština, poľština, portugalčina, rumunčina, ruština, slovenčina, španielčina, švédčina, ukrajinčina, uzbečtina). Kolekcia týchto korpusov spolu s kompatibilnými kolokačnými gramatikami bola prevzatá na používanie na Masarykovej univerzite v Brne, na Karlovej univerzite v Prahe a na Univerzite Pompeu Fabra v Barcelone. O tvorbe týchto korpusov píše v štúdiu *Aranea: Yet another Family of (Comporable) Web Corpora* (2014), za ktorú v roku 2020 získal ocenenie Predsedníctva SAV za špičkovú publikáciu s mimoriadne vysokým počtom citácií.

Východiská, princípy a problémy počítačovej lexicografie V. Benko pravidelne analyzuje vo vedeckých článkoch a publikáciách, napríklad *Počítačová podpora tvorby výkladového slovníka* (1999), *Počítačová podpora slovenských lexicografických projektov – retrospektívny pohľad* (2001), *Compatible Sketch Grammar Experiment* (2013) či *Lexicographic Lightweight Markup Language* (2018). V rámci svojej špecializácie stále navštevuje mnohé zahraničné pracoviská rozvíjajúce aktuálne témy daného vedného odboru, kde dokáže nadväzovať cenné kontakty, z ktorých čerpa nielen on sám, ale aj celé jeho pracovné okolie. Jubilant bol riešiteľom viacerých medzinárodných projektov, z ktorých významné bolo najmä jeho zapojenie do *Transeurópskej infraštruktúry jazykových zdrojov* (TELRI I, 1995 – 1997; TELRI II, 1999 – 2001). V súčasnosti pôsobí ako člen užšieho riadiaceho výboru medzinárodného projektu *Európska sieť elektronickej lexicografie*, ktorého cieľom je vybudovanie európskeho lexicografického portálu sprístupňujúceho sieť elektronickej slovníkov. Zároveň je pravidelne prizývaný do vedeckých rád lingvistických časopisov, vedeckých vý-

borov konferencií a vedeckých orgánov výskumných inštitúcií. Ako kvalifikovaný odborník v oblasti počítačovej a korpusovej lingvistiky a nadšenec moderných jazykových technológií sa zúčastňuje aj na rôznych popularizačných podujatiach, kde predstavuje možnosti počítačovej podpory výskumu jazyka, využívanie korpusov, databáz a elektronických slovníkov.

Každý, kto V. Benka pozná, vie, že celé tie roky robí svoju prácu poctivo, s oduševnením, s nadšením a vždy s ochotou pomôcť. Nerobí veci preto, aby boli, ale preto, aby boli využiteľné, využité a využívané. Jubilant svedomitou prácou zmenil charakter svojho vedného odboru, bol pri tom, keď sa prechádzalo od rukopisov k úplným elektronickým dokumentom, od kartoték k veľkým korpusovým databázam. Aj vďaka V. Benkovi dokáže slovenská počítačová a korpusová lingvistika držať krok s poprednými zahraničnými pracoviskami a Jazykovedný ústav L. Štúra je tak rešpektovaným vedeckým partnerom. V. Benko je nepochybne aj programátor. No programátor, ktorý dôsledne rozumie jazyku. A zďaleka nie iba tomu nášmu.

Všetko dobré, Vlado!

*Natália Kolenčíková
Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i.*

SPYTOVALI STE SA

***Odbočovať* či *odbáčať*?** – „Zaujímam by ma Váš názor na sloveso *odbáčať*. Počul som ho už niekoľkokrát, no nie som si istý, či ide o spisovné slovo. Nemalo by to byť *odbočovať*?“

Otázku na sloveso *odbáčať* sme dostali do jazykovej poradne Jazykovedného ústavu E. Štúra viaceroraz. Niektorým sa tento slovesný tvar nepozdáva, iní majú pochybnosti preto, že sloveso *odbáčať* nenašli ani v poslednom zväzku Slovníka súčasného slovenského jazyka (O – Pn, 2021). Treba však povedať, že Krátky slovník slovenského jazyka v 5. vydaní z r. 2020 už toto sloveso zachytil.

Podľa dokladov v Slovenskom národnom korpuse¹ sa sloveso *odbáčať* začalo používať ako nedokonavý náprotivok dokonavého slovesa *odbočiť* popri nedokonavej podobe *odbočovať* približne pred štvrtstoročím a nemúsime sa mu vyhýbať. Má oporu v iných analogických prípadoch, keď nedokonavé sloveso vzniklo z dokonavého slovesa alternáciami hlások v koreni slova, napr. *streliť* – *strielať*, *hodiť* – *hádzat'*, *zatočiť* – *zatăčať*, *pretočiť* – *pretáčať*, *vytlačiť* – *vytláčať*, ale takisto v prípadoch, keď k jednému dokonavému slovesu sa tvoria dve variantné podoby nedokonavého vidu, a to s alternáciami v koreni slova a s príponou *-ovať* alebo *-ávať/-avať/-iavať* (táto prípona vyjadruje navyše aj opakovanosť, frekventovanosť deja), porov. *doplniť* – *dopľnať/dopľnovať*; *spojiť* – *spájať/spojovať*; *odpojiť* – *odpájať/odpojovať*; *narušiť* – *narušat'/narušovať*; *obsypať* – *obsypať/obsypávať*; *nahradiť* – *nahrádzať/nahradzovať*; *zahrnúť* – *zahŕňať/zahrnovať*; *spracovať* – *spracúvať/spracovávať*; *odmaľovať* – *odmaľovávať/odmaľúvať*. K niektorým dokonavým slovesám existuje viaceroraz variantných nedokonavých podôb, napr. *pridržať* – *pridržat'/pridržiavať/pridržovať*; *obhrýzť* – *ob-*

Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA č. 2/0132/24 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe 2.

¹ Omnia Slovaca III Maior (18.01) je interný korpus, ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim-6.1) a dát z webových korpusov a slúži potrebám pracovníkov JÚEŠ SAV.

hrýzat/obhrýzovať/obhrýzovať; odbehnúť – odbehovať/odbehávať/odbehúvať/odbiehať.

Novotvar *odbáčať* vznikol analogicky podľa slovies *zabáčať* a *vybáčať*, čo sú varianty nedokonavých slovies *zabočovať* a *vybočovať* k dokonavým slovesám *zabočiť* a *vybočiť*. Variantné tvary *zabáčať* a *vybáčať* sa doplnili do 3. vydania Krátkeho slovníka slovenského jazyka v r. 1997 a do 2. vydania Pravidiel slovenského pravopisu v r. 1998.

V Slovenskom národnom korpuse má sloveso *odbáčať* až 2 549 výskytov, frekventovanejšia je však podoba *odbočovať* s 15 572 dokladov. Uvedieme niekoľko ukážok jeho používania: *Pred Trenčinom odbáčame na diaľnicu hore do Žiliny. – Niektorí používajú autobusový pruh pri odbáčaní len na nevyhnutný čas. – Pred príchodom do Bukovca uvidíte najskôr cestu odbáčajúcu smerom vpravo a za ňou cintorín. // Prijemne prekvapila kompozíciou – rada sa vracia, odbáča, občas predbieha udalosti, aby vyrozprávala iný dej, niekedy zas niečo zopakuje, lebo je to dôležité. – Už som sa zamotal, odbáčam úplne od témy.* V prvej skupine citácií sa sloveso *odbáčať* používa vo význame „vykonávať pohyb iným smerom“, v druhej vo význame „odchýľovať sa od témy“.

Záver: Sloveso *odbáčať* vzniklo ako variantný nedokonavý tvar slovesa *odbočiť* popri dosiaľ používanému a lexikograficky zachytenému tvaru *odbočovať*. Ide o analogický postup, ktorý sa uskutočnil súbežne so slovesami *zabáčať* a *vybáčať* odvodenými od dokonavých slovies *zabočiť* a *vybočiť*. Výsledkom sú dvojice variantných nedokonavých slovies *zabočovať/zabáčať*, *vybočovať/vybáčať*, *odbočovať/odbáčať*. Sloveso *odbáčať* je pravidelne utvorené a z hľadiska spisovnosti nemožno mať proti nemu námietky. Vzhľadom na túto charakteristiku, ako aj na početné doklady v jazykovej praxi (texty na internete i v Slovenskom národnom korpuse) sa sloveso *odbáčať* ako variant nedokonavého slovesa *odbočovať* doplní do Ortograficko-gramatického slovníka slovenčiny a možno predpokladať, že aj do ďalšieho vydania Pravidiel slovenského pravopisu.

Silvia Duchková
Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i.

Z WEBOVEJ PORADNE

Konská sila. – Môžu sa v odborných textoch používať aj názvy starších jednotiek? Ako napríklad *konská sila* alebo *ár*?

Používanie starších názvov jednotiek fyzikálnych a technických veličín, napr. *konská sila*, *atmosféra*, *kalória*, *ár*, nemožno posudzovať iba z hľadiska jazykovej správnosti. Niektoré z nich sa i dnes, po vyše tridsiatich rokoch od zmeny bežne používajú a sú spracované v aktuálnych výkladových slovníkoch (porov. *ár*, *atmosféra*, *kalória* vo výkladových slovníkoch). Samozrejme, že v odborných textoch (v učebniciach, v slovenských technických normách, technických dokumentáciách ap.) sa používanie neplatných názvov jednotiek nepripúšťa. Na tie sa však vzťahujú ustanovenia príslušných technických noriem.

Pri postel'? – Je správne *polož tú knihu k posteli* alebo *polož tú knihu pri postel'*?

Odpoveď na otázku možno nájsť v Krátkom slovníku slovenského jazyka pri výklade predložky *pri*, kde sa píše, že predložka *pri* sa viaže s lokálom, a nie s akuzatívom. Slovné spojenie *polož tú knihu pri postel'* je teda nesprávne. Predložka *pri* v spisovnej slovenčine označuje miesto blízko niekoho alebo niečoho, napr. *parkovať pri dome*, *cítiť teplo pri srdci*, *znamienko pri oku*. Smerovanie do blízkosti alebo poloha v (tesnej) blízkosti sa v slovenčine vyjadruje predložkou *k*, napr. *sadnúť si k stolu*, *ísť ku škole*, *položiť knihu k posteli*, *pod' ku mne*. Slovné spojenia typu *sadnúť si pri stól*, *ísť pri školu*, *položiť pri postel'*, *pod' pri mňa*, ktoré môžeme počuť v niektorých častiach západného Slovenska (napr. v Ponitří, v okolí Topoľčian, Partizánskeho, Vrábľ), sú nárečové, čiže nespisovné.

Pravopis názvu pečiva. – Názov pečiva (žemle) sa píše *kaiserka* alebo *kaizerka*?

Pomenovanie pečiva, na ktoré sa pýtate, pochádza z nemčiny z názvu *Kaiser-Semmel*, resp. *Kaisersemmel*, ktorý sa v slovenčine adaptoval

do podoby so spoluhláskou z *kaizerka* i *kajzerka*. Obe zdomácnené podoby zodpovedajú slovenskému pravopisu, podľa ktorého sa hláska z (nemecké slovo *Kaiser* sa vyslovuje [kajzer]) v slovenčine zapisuje písmenom z, a uvádzajú sa v Slovníku súčasného slovenského jazyka (H – L, 2011).

Obkiatňa. – Prosím, objasnite mi význam slova *obkiatňa*.

Názov *Obkiatňa* je doložený v 2. zväzku *Vlastivedného slovníka obcí na Slovensku* (z r. 1977) ako názov miestnej časti v *Štáloch*, ktoré sú časťou Novej Bane. V kartotéke oddelenia dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie nášho ústavu sa názov *Obkiatňa* (aj v podobe *Obkjatňa*) uvádza ako názov obydľia aj kopca v Novej Bani. Pôvod názvu *Obkiatňa* nie je jasný, mohol by súvisieť so slovesom *kadiť* vo význame „dymiť, čmúdiť“ či s nárečovým slovesom *obkadiť*, z jeho nedokonavej podoby *obkiadzať* vo význame „pôsobiť na niekoho, na niečo dymom, zahaľovať do dymu, okiadzať“. Chotárny názov *Obkiatňa* mohol byť teda motivovaný častým zadymením v dôsledku vypaľovania trávy či chrastia v uvedenej oblasti.

Predložka k pri vyjadrení časovej hranice. – Je správna predložka *k* v spojení *za obdobie k 30. 6. 2012*?

Vo výkladových slovníkoch sa pri predložke *k, ku* uvádza, že sa ňou vyjadruje „priestorová alebo časová hranica“, napríklad *stavbu dohotoviť k 1. januáru*. Aj v spojení, na ktoré ste sa spýtovali, možno na vyjadrenie časovej hranice – konca obdobia – použiť predložku *k*, teda *za obdobie k 30. 6. 2012*. Predložka *k* sa používa na vyjadrenie časového ohraničenia (konca) predovšetkým v legislatívnych textoch a v administratívnom štýle. V bežnom jazykovom prejave sa časové ohraničenie deja vyjadruje väčšinou predložkou *do*, napr. *za obdobie do 30. 6. 2012*.

Skloňovanie mena Táles. – Ako sa skloňuje grécke meno *Táles*? Zachováva sa v ňom koncové *-es* alebo sa vynecháva?

Grécke meno *Táles* sa v slovenčine skloňuje so zachovávaním koncového *-es*, t. j. *od Tálesa, k Tálesovi, o Tálesovi, s Tálesom*. Koncové *-es* sa zachováva aj v privlastňovacom prídavnom mene, napr. *Tálesova veta, Tálesova kružnica*.

Zdrobnenina od slova kakao. – Je správne *kakauko* alebo *kakavko*?
A prečo?

V 2. zväzku Slovníka súčasného slovenského jazyka (H – L) z r. 2011 sa ako zdrobnenina k slovu *kakao* uvádza podoba *kakavko*. V praxi sa však používajú obidve podoby *kakavko* aj *kakauko*, pričom frekvencia výskytu v textoch Slovenského národného korpusu aj na internete je približne rovnaká. Podobu *kakavko* možno vysvetliť ako utvorenú zo slova *kakavo*, ktoré je síce nespisovné, ale stretáme sa s ním nielen v hovorených, ale aj v neoficiálnych písaných jazykových prejavoch. Podoba *kakauko* sa opiera o skloňovanie slova *kakao*, presnejšie o tvar datívu a lokálu jednotného čísla *kakau*.

Napriek tomu, že v menovanom slovníku sa uvádza iba podoba *kakavko*, nemožno odmietnuť ani podobu *kakauko*.

Skloňovanie slova kakao. – Ako sa skloňuje slovo *kakao* v množnom čísle? *Dve-tri kakaá* sú jasné, ale čo ak ich je *päť*?

Pri podobných nejasnostiach odporúčame využívať elektronickú verziu slovníkov na webovej stránke JÚĽŠ SAV. V rámci hesla *kakao* sa uvádzajú prípony genitívu, datívu a lokálu jednotného čísla aj prípona genitívu množného čísla *-aí*. Genitív plurálu má teda tvar *kakaí*. V bežnej komunikácii sa v prípade kakaového nápoja častejšie používa formulácia *päť šálok/pohárov/hrnčekov kakaá*.

O kakae? – Ako sa skloňuje slovo *kakao* v štvrtom páde? Je správne *o kakae* alebo *o kakau*?

Tvar, o ktorý sa zaujímate, je tvar lokálu (predtým nazývaný šiesty pád). Slovo *kakao* má v lokáli (aj v datíve, predtým v treťom páde) príponu *-u*, čiže tvar *kakau*, čo sa vyznačuje zakončením *-au* pri slove *kakao* v Pravidlách slovenského pravopisu (2000) aj vo výkladových slovníkoch.

Názvy ulíc. – Ktoré pomenovania ulíc sú správne: *Ondrejská/Ondrejovská*, *Peterská/Petrovská*, *Štefanská/Štefanovská*, *Matejská/Matejovská*, *Jozefská/Jozefovská*, *Jakubská/Jakubovská*, *Michalská/Michalovská*?

Neuviedli ste, podľa čoho majú byť pomenované ulice, na ktoré sa spytujete. Ak ide o rodné mená, podľa *Ondreja* bude *Ondrejská ulica*, podľa *Petra*

Peterská ulica, podľa *Štefana Štefanská ulica* a podobne aj *Matejská ulica*, *Jozefská ulica*, *Jakubská ulica* a *Michalská ulica*. Prídavné meno *ondrejovský* zodpovedá názvu obce *Ondrejov* a ulica vedúca z alebo do *Ondrejova* by sa nazývala *Ondrejovská ulica*. Podobne *Petrovská ulica* by súvisela s obcami *Petrová*, *Petrovce*, *Petrovec* alebo *Petrovo*, *Štefanovská ulica* s obcami *Štefanová*, *Štefanov*, *Štefanovce* atď.

Kanoniska a kanonistka. – V texte o rehoľníkoch sa mi vyskytlo slovo *kanoniska*. Nemalo by to byť *kanonička*?

Slovo *kanonička* by bol prechýlený tvar od slova *kanonik*, ktorým sa v katolíckej cirkvi označuje kňaz patriaci ku katedrálnej kapitule alebo ku kapitulnému chrámu. Kanonikmi sú teda iba muži. Pomenovanie *kanoniska* je starší názov pre členku komunity rehoľných sestier, ktorá nesie názov *Kanonistky sv. Augustína rehole Notre Dame*. Vzhľadom na to odporúčame v texte používať súčasný názov *kanonistka*.

Trendi alebo trendy? – Ako sa píše slovo *trendi/trendy*? Je to spisovný výraz?

Od podstatného mena *trend* sa tvorí štylisticky neutrálne vzťahové prídavné meno *trendový*. V hovorovom štýle sa však používa aj prídavné meno *trendy*, ktoré nemá slovenskú adjektívnu koncovku a neskloňuje sa, podobne ako prídavné mená *sexy* (aj *sexi*), *groggy*, *kaki*. Väčšinou ide o prevzaté slová z angličtiny a podľa anglickej grafickej podoby sa zvyčajne píše aj *i/y* na konci týchto slov (porov. angl. *sexy*, *groggy*, *khaki*, *trendy*; mäkké *i* v anglickom slove *khaki* pochádza z urdskej podoby slova *khākī* „majúci podobu prachu, hliny“). Pravopisná podoba s mäkkým *i* sa častejšie uplatňuje v štylisticky príznakových výrazoch, ktoré sa utvorili už v slovenskom jazyku (skracovaním) a väčšinou sa hodnotia ako hovorové alebo slangové, napr. *kriminálny (seriál)* – *krimi (seriál)*, *sexuálne prítiažlivý (muž)* – *sexi (muž)*, *senzačný (byťik)* – *senzi (byťik)*. Hoci dnes môžeme v slovenských textoch nájsť popri grafickej podobe *trendy* aj doklady o používaní podoby *trendi* s mäkkým *i*, ktorá je zrejme ovplyvnená prídavnými menami *krimi*, *sexi*, *senzi*, odporúčame uprednostňovať podobu *trendy* s ypsilonom. Táto podoba je už v slovenčine zaužívaná.

Kakabus. – Odkiaľ, prosím Vás, pochádza slovo *kakabus* a je spisovné?

České slovo *kakabus* vo význame „mrzút, zamračený človek“ pochádza z latinského slova *caccabus* a z gréckeho *kakkabos*, ktoré označujú „začadený hrniec“ (podľa Stručného etymologického slovníka jazyka českého J. Holuba a S. Lyera). V slovenčine namiesto slova *kakabus* máme slová *mrzutec*, *namosúrenec*, *namrzenec*, *mrzút*, *mrzúň* atď.

Priezvisko Bukowski. – Ako mám skloňovať cudzie priezvisko *Bukowski*?

Cudzie priezviská slovanského pôvodu, ktoré majú tvar prídavného mena, skloňujú sa podľa vzoru *pekný*: *Bukowski*, *Kinski*, *Rafalski*, *Gretzky* – *Bukowského*, *Kinského*, *Rafalského*, *Gretzkého* – *Bukowskému*, *Kinskému*, *Rafalskému*, *Gretzkému* – *s Bukowským*, *Kinským*, *Rafalským*, *Gretzkým*.

Skloňovanie geografického názvu. – Ako sa skloňuje názov *Nižné Kamence*?

Slovenské názvy obcí zakončené na *-ce* sú v slovenčine častejšie pomnožné podstatné mená ženského rodu. So zreteľom na to, že druhá časť názvu *Nižné Kamence* úzko súvisí so všeobecným podstatným menom mužského rodu *kamenec*, resp. s pomnožným podstatným menom mužského rodu *kamence* (doloženým v slovenských nárečiach vo význame „miesto, kde je skálie, štrk“), prikláňame sa ku skloňovaniu názvu *Kamence* ako pomnožného podstatného mena mužského rodu, napr. *z Nižných Kamencov*, *k Nižným Kamencom*, *v Nižných Kamencoch* (takéto skloňovanie je aj v miestnom úze). Pre úplnosť dodávame, že *Nižné Kamence* nie sú obec ani časť obce, preto sa tento názov v slovníkoch neuvádza.

PRIPOMÍNAME SI

25. marec 2024

90. výročie narodenia *Dr. h. c. prof. PhDr. Jána Findru, DrSc.* – jazykovedca, vysokoškolského učiteľa, verejného a kultúrneho činiteľa. Po štúdiách na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave (1957) vyučoval na strednej škole v Lučenci. Od roku 1961 takmer šesť desaťročí činnorodo pôsobil v Banskej Bystrici na Katedre slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty a na jej nástupníckych inštitúciách. Jeho vedeckú produkciu vystužujú práce o texte v komunikácii, jazyku a štýle, štylistike a interdisciplinárnych vzťahoch. Odborné piliere a hodnotové poschodia mu tvaruje dynamika obsahu a formy v jazyku, otázky jazykovej a štýlovej normy a kultúra vyjadrovania. Podnetne rozpracoval premeny odborného, umeleckého, hovorového štýlu a hovorovosti, dynamiku žurnalistickej komunikácie vrátane osobitostí elektronického prostredia. Originálne poňal odsek, vybudoval teóriu a uplatňovanie modelov hĺbkovej a povrchovej organizácie textu. Výsledky jeho vedeckovýskumnej činnosti obsahujú viac než 800 publikačných jednotiek. Vydal 16 monografií, samostatne (ako autor, resp. spoluautor) 10 učebníc pre vysoké a stredné školy, množstvo vedeckých a odborných štúdií, metodických článkov so záberom na slovenský jazyk, vyučovanie a dorozumievaciu prax. Esejistickými príspevkami oslovoval aj širšie kultúrne spoločensvá. Bol členom redakčných rád časopisov Kultúra slova, Slovenská reč, Jazykovedný časopis, rešpektovaným porotcom na prehliadkach a festivaloch umeleckého slova. Jeho odborný, osobnostný a ľudský profil spríznačuje precízne pestovaná veda, zanietená pedagogická činnosť a spoločenská angažovanosť. Univerzitný profesor Ján Findra umrel 6. mája 2019 v Banskej Bystrici.

*Vladimír Patráš
Filozofická fakulta
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*

13. apríl 2024

Vo veku 71 rokov nás navždy opustila *PhDr. Dáša Zvončeková*, lexicografka a prekladateľka. Pracovala ako redaktorka v Československej televízii, neskôr ako prekladateľka, editorka a učiteľka angličtiny. V r. 2005 – 2013 pôsobila v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra ako odborná pracovníčka oddelenia lexikológie a lexikografie. Spoluautorsky sa podieľala na tvorbe prvých štyroch zväzkov Slovníka súčasného slovenského jazyka (2006 – 2021). Popri bohatej prekladateľskej činnosti vykonávala aj funkciu podpredsedníčky Spoločnosti prekladateľov umeleckej literatúry.

Češť jej pamiatke!

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300